

రీ సా భ రణ ము .

உம்

అనంతామాప్యక్షణము.

A. PHA SSEE CO

BOOKS, LISTS & STATIONERS

200 L. TAN EAZAR

HYDRABAD-DECCAN.

(పరిషత్తు ప్రకనండ్ల పునరుద్ధరణము)

શ્રીગણેશ :

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే బ్రకటింగుబడినది.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల.

1931

బేల రు 0-5-0.

ఓమ్.

భూమిక.

౧

తిక్తన కొమరుఁ డగు ననంతమాత్యుఁ డీ రసాభరణమును రచించె నని యిందుఁ గల గద్యమునఁ గలదు. ఈ గ్రంథమునకుఁ దుదఁ గల “జా నొందకా శకవర్ణము” అను పద్యమును బట్టి లెక్కించుచో నితఁడు రసాభరణమును క్రీ. శ. ౧౪౩౫ జనవరిలో దేవాంకిత మొచ్చినటుల నిర్ధారింప నగును. ఈవిషయముచు బట్టి యీతనికాలమును నెల్లరును నిర్ణయించు కొనఁగలరు.

ఇతని తండ్రి తిక్తన భారతమును జెప్పిన కొట్టరువు తిక్తయజ్ఞ కాఁడు. ఈసంగతి నీతఁడు రచించిన భోజరాజీయమునఁ దనకు ముత్తాత యైన బయ్య నమంత్రిని వర్ణించిన పద్యము వలన స్పష్టపడును. ఆపద్య మిది:—

క్షితిఁ గ్రతుకర్తృతామహిమఁ జేకొని పంచమవేదమైన భా
రతముఁ దెనుంగుబాస నభిరామముగా రచియించి నట్టి యు
న్నతచరితుండు తిక్తకవినాయకుఁ డాదట మెచ్చ భవ్య భా
రతి యనఁ బేరుఁ గన్న కవిరత్నము బయ్యనమంత్రి యల్పుఁడే.

ఈ గ్రంథకర్త కాండిన్య గోత్రుఁడు. ఇతని ముత్తాత కవిబ్రహ్మ యగు తిక్తన వలన భవ్యభారతి యనిపించుకొనియెను. ఈ బయ్యనకుఁ బినతండ్రి యగు త్రిపురాంతకుని కుమారులలో నొకఁడగు తిక్తన “ప్రశస్తసాహిత్యుఁడ”ని భోజరాజీయముననే తెలుపఁబడినది. తన యన్నదమ్మలను గూర్చి తెలుపు నీ పద్యమునఁ దన తమ్ముఁడు చిట్టనసత్తవి యని తెలిపినాఁడు గ్రంథకర్త.

భూనత కీర్తి ముప్పుడివిభుండు మదగ్రజఁ డేను వైష్ణవ
ధ్యానసమాహితాత్ముఁడ ననంతసమాఖ్యుఁడ నాదు తమ్ము ల
జ్ఞానవిదూరు లక్షనయు, సత్త్వి చిట్టనయు, వివేకవి
ద్యానిధి రామచంద్రుఁడు, నుదారుఁడు లక్ష్మణ నామధేయుఁడు.

వీనిని బట్టి చూడఁగా వీరి వంశము కవితావంశ మనఁ దగి యున్నది. ఇట్టివంశమున జనించినవాఁ డగుటనే యితఁడు పద్యరచనకుఁ బ్రథమ సోపాన

మగు నొక ఛందోగ్రంథమును, గవితకుఁ బ్రాణ మనఁ దగు రసము స్వరూపమును వెల్లడించుటకై రసాభరణమును గూడ రచించినాఁడు.

ఇతఁడు తా నాఱువేలనియోగి బ్రాహ్మణవంశమువాఁడని సగర్వముగా నీక్రిందివిధమునఁ జెప్పికొనినాఁడు.

“ఈ యాద్యుభు నొక్కొక్కఁడు, వేయిండ్లకు మొదలుగాఁగ వెలయుదురని కాదే యాఱువేల వేరిడి, రీ యన్వయమునకు నేష్య మెఱిగింప పెద్దలో”

ఇతఁడు కృష్ణాతీరమువాఁడు. తండ్రి “శ్రీకాకుళంబున కొడయఁజైన యుద్ధవల్లభ హరిసేవనలరుచుండు” వాఁడని వర్ణింపఁ బడినది. రసాభరణము ధ్రువపురీశున కంకితము చేయఁబడిన దని కవి తెల్పుచున్నాఁడు. ఈ ధ్రువపురి ప్రస్తుతము గుంటూరుమండలమునఁ గృష్ణాతీరస్రాంతమునఁ గల ధూళిపూడి యను గ్రామమూ యని యూహ పొడముచున్నది.

భారతకవియగు తిక్కయజ్ఞకు శిష్యుఁడును దిక్కనయను వాని పుత్రుఁడు నగు మారనయు నితనివంశ్యుఁడేమో యని సంజేహము పొడముట కవకాశము గన్నట్లుచున్నది. తిక్కయజ్ఞచే భవ్యభారతి యను బిరుదము నందిన బయ్యనమంత్రికిఁ బినతండ్రియగు త్రిపురాంతకుని యారుగురు కొమరులలోఁ జివరవాఁడు ప్రశస్తసాహిత్యుఁడు తిక్క కలఁడు వానికి సమకాలికుఁడే తిక్కయజ్ఞ. ఆత్మీకుమారుఁడు విద్యాభ్యాసము చేయువాఁడై కవితాసామ్రాజ్య పట్టభద్రుఁడైన తిక్కన సుప్రసాదజేసినాఁడన నూహకు లోపముండదు. కాని, యిదిలి యథార్థమును బెద్దలు నిర్ణయింతురుగాత మని యీ ప్రస్తుతముగాని విచారణ నింతతో వడలుచున్నాను.

ఇప్పటికిఁ గడిని గూర్చి మనకుఁ దెలిసిన చరిత్రాంశములు:—ఇతఁడు కొండిన్యగోత్రుఁడగు నియోగి; కృష్ణాతీరవాసి; విద్యుత్తవివంశమువాఁడు; భోజరాజీయ మను క్రిబంధమును, ఛందోదర్పణ మను లక్షణగ్రంథమును, రసాభరణ మను కావ్యలక్షణగ్రంథమును జెప్పినాఁడు; క్రీ. శ. ౧౪౩౫ స్రాంతమున నున్నవాఁడు.

౩

మనఁగు బాసను గావ్యము లక్షణము లాదిగాఁ గల వానిని విచారింపుచు సాహిత్యశాస్త్రము లతిస్పల్పముగా నున్నవి. ఇప్పటికి వెల్లడి యైన వానిలో రసాభరణమే ప్రాచీన మనఁదగి యున్నది. ఈ కవి తన భోజరాజీయ

మునఁ “గావ్యంయశసేఽర్థకృతే వ్యవహారవిదేశీ వేతరక్షతయే సద్యఃపరనిర్వృ
తయే కాంతాసమ్మితయోపదేశయుజే” యను మమ్మటాచార్యుఁడు నుడివిన
కావ్యప్రయోజనమునే,

“సకల విద్యలయందుఁ జర్చింపఁగలిగెనయ్యున్నవంప్రది నిత్యజీతి కొఱ
కు, నర్థాప్తికొఱకు, నా వ్యవహారలక్షణం బెఱింగెడుకొఱకు, ననేకవిధము
లగు నమరగళముల హరియించుకొఱకు, నుచిత నిత్యసౌఖ్య సంస్థికొఱకు,
నొనరఁగాంతాసమ్మితోపదేశస్థునఁ బ్రీతిపై హిత మాచరించుకొఱకు, నయ్యె
గాన....:”

అని నుడివిసాఁడు. సాహిత్య శాస్త్ర గ్రంథములను బరిశీలింపఁ గావ్య
మున కాత్మరసముని మొదట నొడివినవాఁడు క్రీ.శ. ౧౩౭౫ స్థాంతమున భార
తభూమి నలంకరించిన సాహిత్యదర్పణకారుఁడైన విశ్వనాథకవిరాజే. వారి
మతమున కనువుగ రసాభరణమును దెనుఁగున న్నాసిన యనంతమాత్యుఁడు
విశ్వనాథుని దర్పణమును మమ్మటాచారి కావ్యప్రకాశమును గూడ మేలవించి
యెం దే విషయము స్మృతస్త మైననో దాని నెల్ల గ్రహించినాఁడనవచ్చును.

ఇ తియ కాదు. ఇంకొక యూహము పొడను వచ్చును. ఇతఁడు కేవ
లము రసమును గూర్చియే యీ గ్రంథమును వ్రాయుట వలనను, చ్ఛిన్న గుణ,
దోష,ధ్వన్యలంకారాదులను వివరింపక పోవుటచేతను దృశ్యకావ్య ప్రశంసయే
మనమునం దిశికొనినాఁడేమో యనవచ్చును. రసము నాట్యమునకు ముఖ్య
ముగా సంబంధించినది గాని శ్రవ్యకావ్యములకు ముఖ్యము కాదని పలువుర
పూర్వాంశాంతికుల మత మునది యే యీ కఠిని నచ్చినదేమో. కావ్యకా
తుకమునఁ ‘బ్రయోగత్వ మనాపన్నే కావ్యే నాస్వాద సంభవః’ అని యున్న
దని యభినవగుప్తుఁడు చెప్పి “కావ్యం తావత్సుఖ్యతో దశరూపాల్లకమేవ...
నాప్యే ఏవ రసః! నలోకే! కావ్యం చ నాట్యమేవ!” యని తన యభిప్రాయ
మును నుడివి “నానాభావాభి వ్యంజితా వాగజ్ఞసత్వోపేతా స్థాయిభా
వా నాస్వాదయన్తి సుమనసః క్రేక్షకాః హర్షాదీంశ్చాధిగచ్ఛన్తి, తస్మాన్నాట్య
రసా ఇత్యభివ్యాఖ్యాస్యామః” యను భరతాచార్యుని వాక్యమును బ్రమాణీక
రించెను. ఈభరతవాక్యమే యనంతమాత్యునకుఁ బ్రమాణమై యీగ్రంథ
మును రచించుటకుఁ బురికొల్పిన దేమో. ఈ యూహ కాదనుట కొక సందే
హము కలుగవచ్చును:—ఇతఁడు నాట్యరసము! నెనిమిదింటినే తెలుపక

శాంతమును గూడ తెలిపినాడు గదా యని. ఈ విషయమున నాట్యాచార్యుడు పూర్వుల మతమును స్వమతానుకూలమనియే “ఏనం నవరసా దృష్టా నాన్యైశ్చైర్దక్షశాన్వితాః” అని స్పష్టముగా గావున శాంతముతో నాట్యరసములు తొన్నిదియని యనంతుని మతమునై యుండునన విప్రతిపత్తి యేమియుం గన్పించదు. ఇతఁడు భరతమును మనమున నిడికొని స్వగ్రంథమును వ్రాసెనా యను ప్రశ్న ముత్పన్నమగుట కేయవకాశములేదు; కాని, రసాధిదేవతలకు జ్యేష్ఠున నపుడు బ్రహ్మ యద్భుతరసమున కధిపైవ మని ‘అద్భుతో బ్రహ్మదైవతః’ అను భరతు వాక్యమునే గ్రహించెను గాని “అద్భుతో విస్మయస్థాయిభావో గంధర్వదైవతః” అను దర్పణకారాది వాక్యములను గ్రహించమిచే నితఁడు భరతాచార్యు ననుసరించె ననవచ్చును. ఈ యూహను ప్రసిద్ధుచ్చున్నట్టి తెనుఁగున రూపకములు లేమియే యనవచ్చును. కాని, యింత మా మనవి యొకటి కలదు. సంస్కృతము నందు వలెఁ దెనుఁగున లభ్యములగుగాఁ జూపుటకు దశరూపకములు, నుపరూపకములును బ్రస్తుత మలభ్యము లనుట నిజమే. ఐనను యక్షగానాదులను బరికించినచో రూపకోపరూపకము లొక కొన్ని మన తెనుఁగు బాసను గూడఁ గల వని నిర్ధారించనగును. ఆదృశ్యములను బండితులైన కవులు వ్రాసిరా యనఁ గూడదు. నాచి కేళిపాకమున నజవరి త్రమును వ్రాసి రాజాస్థానములఁ బండితులతో వ్యాకర్షించి శాస్త్రముల శాస్త్రార్థము లొనర్చి పెళ్ల జయములు గొన్న మతుకుమల్లి నృసింహవిద్వత్తావి సుమారు వందయేళ్లలోఁగా నివసించినవాఁడు శ్రీకృష్ణజ్యోతిషులను నొక నాటకము నతిమృదువైతిని రచించినాడు. కావున రూపకముల ధోరణుల కనువగు మార్గమున రసస్వరూపము నితఁడు నిర్దిష్ఠి యుండవచ్చును.

ఇక నొక్క యూహ. అనాది నుండియు నాట్యశాస్త్రము వేరుగాను, శ్రవ్యకావ్యములకు సంబంధించి యలంకారశాస్త్ర మని వాడఁబడు సాహిత్య శాస్త్రము వేరుగాను దర్పణ కారుని నఱకుఁ బరిగణించఁబడినయవి. రూపకములకుఁ బ్రధాన మైనది రస మనియు, శ్రవ్యములకుఁ బ్రధాన మైనది ధ్వని యనియుఁ బలువురు చెప్పిరి. ఆధ్వనియందు భేద మగు నసంలక్ష్య శ్రమ మను దానియందు రసాదులు పేర్కొనఁబడినవి. అందుచేతనే కావ్యప్రకాశము ధ్వన్యాలోకము మున్నగు గ్రంథములయందు రూపక ప్రకరణమే లేదు. రూపకములను బెలుపుటకు దశరూపకాది గ్రంథములును, నాయికాది భేదములను

దెలుపుటకు రసమంజరి ప్రభృతి గ్రంథములును వెలువడినవి. దర్పణకారుడు రసాత్మకమగు వాక్యము కావ్యమని తెలిపి చూపకములను గూర్చిన విషయమును గూడఁ దన గ్రంథమున వ్రాసినాఁడు. నాటి నుండియుఁ గూడ గంగానందాదులు రసమును గూర్చియే ప్రత్యేక గ్రంథములను వ్రాసినారు. మఱియు శారదాతనయాదులు భావప్రకాశాదులను గేవల రసవిషయ భోధకములను నిర్మించిరి. కనుక మన సాహిత్యశాస్త్రమున నాట్యమును గూర్చియు, నాయికాదులను గూర్చియు శ్రవ్యకావ్యములను గూర్చియు, రసభావాదులను గూర్చియుఁ బ్రత్యేక గ్రంథములు పెక్కులు వెలువడినవి. ఈ సమస్తవిషయ సంగ్రహమును గలవి యు దర్పణ, ప్రతాపరుద్రయశోభూషణాదులు, బయలు వెడలినవి. అట్లులేనే తెనుఁగునఁగూడఁ గేవల రసమును గూర్చి యీ రసాభరణము వెలువడి యుండనగు.

ఈ పై విషయ మప్రస్తుత మని పలువురికుఁ దోఁపవచ్చును, ఒక దృష్టిని విడిప్రస్తుతమే యని నా మనవి ఇట్టి గ్రంథము లనేకములు తెనుఁగున నొకప్పుడుండి కాలవశమున మన కప్రాప్తములై మరల నన్వేషణమున లభ్యములు కావచ్చు ననియు నీదృష్టితో వెడకుట యత్యవసర మనియు సహృదయులకుఁ దెలుపుటకే యింత వ్రాసితిమి.

3

ఈ గ్రంథము స్వతంత్ర మైనదో లేక యేసంస్కృతగ్రంథమునకైనఁ బరివర్తనమో తెలియదు. మాతృక కన్పించువఱకు స్వతంత్రగ్రంథమే యిది యని యనుకొనవలెను.

దీనికి 'రసాలంకార'మను నొక పర్యాయనామము కూడఁ గలదని ప్రథమాశ్వాసాంతగద్యమునఁ దెలియఁ గలదు. ఆయాయి వ్యాఖ్యలందుఁ జేర్చినఁబడు రసాలంకార మను సంస్కృతగ్రంథమున కిది తెనుఁగుసీత యేమో యని భ్రమను గొలుపుచున్నది. ఉదాహరణముగా నీవిషయమును దెలుపుచున్నాను. హరవిలాసము శ్రీనాథుని స్వతంత్రగ్రంథమని గదా లోక మనుకొనుచున్నది. హేమచంద్ర కృత కావ్యానుశాసన వ్యాఖ్యానమున 'సుజన డ్దుర్జనస్వరూపం యథాహరవిలాసే' అని కన్పించుచున్నది. ఆవ్యాఖ్యానోదాహృత మగు హరవిలాసము మృగ్యమగుటచే నిపుడు మనమేమనుటకు నవకాశములేదు. కనుక స్పష్టనిదర్శనము కన్పించువఱకు నీ రసాభరణమును స్వతంత్రగ్రంథమే యనవలయును.

౪

రసాభరణమునఁ బ్రథమాశ్వాసమున నాయుభావములకు లక్ష్యలక్షణములను, విభావానుభావ సాత్త్విక భావలక్షణములను శృంగారాది నవరసములకు నుదాహరణముల నొసఁగి గవి సము సామాజికానుభావ్య మని నిర్దేశించెను.

రెండవ యాశ్వాసమున నాలంబనోద్దీపన విభావములకు లక్షణమును దెలిపి, భావహావదులగు శృంగార చేష్ట లుద్దీపనాంతర్గతము లని లక్ష్య లక్షణములతో వాని నొడివి, యుద్దీపనాలంకృతులను, నుద్దీపన స్థలాబులఁ జేర్చిని యనుభావమును దెలిపి, యష్ట విధ సాత్త్విక భావములకు, ముప్పది మూడు సంచారి భావములకు సోదాహరణముగా లక్షణములను జెప్పెను. ఇందుసంచార్యాది భావలక్షణముల నొండురెండు చోటుల మతభేదము కన్పించును గాని యది పాటింపఁ దగినది కాదు. ఈ ప్రకరణమున నేర్చుకొనఁదగిన విషయ మొకటి కలదు. సంస్కృతమున నాలుకాఁకులు పలువురు తెలుపని శృంగారభక్తి, వాత్సల్యములకు వైకకంఠ్యమును గవి సాధించినాడు:—

“రతి దా నాయక నాయికాదిపరతక రంజు శృంగారమై

క్షీతిలో దేవగురుద్విజాదిపరతం జెన్నెందు సద్భక్తియై

సుతమిద్రాత్ర సోదరాది పరతక సాంపారు వాత్సల్యమై”

తృతీయాశ్వాసమున సంభోగ విప్రలంభ శృంగారములను జూపి యాలంకాఁకులు సంస్కృతమున సాధారణముగాఁ జేర్చినని, నాట్య వేదమున మాత్రమే తెలుపఁబడిన, పంచవిధ మగు వాగ్విలసన, నైవ, భ్యాంగక్రియా, సంకీర్ణమిద్ర, శృంగారమును గూడ విస్పష్టముగాఁ గవి దెలిపినాడు; పిదప భావోదయాదులను రససాంకర్యములను దెలిపెను. నాలవ యాశ్వాసమున నాయికా నాయకులఁ గూర్చి దిక్పాత్రముగా వ్రాసినాడు.

౫

స్థలీపులకన్యాయమునఁ బాఠ భేదముల నొకింతఁ జూపుదును. రసాభరణము రెండవపుటలో నుత్సాహలక్షణముఁ దెలుపునపుడు “లోకోత్తర కృత్యంబులు గైకొని యవి యెడవకుండ”నను పాఠము నాదరించి “యవి యెడవకుండ”ననుపాఠమును సూచించినారు ప్రకాశకులు. రెండుపాఠములకు సామాన్య తాత్పర్యమున భేద మంతగాఁ బొడకట్టక పోయినను సూక్ష్మముగ

సాలోచించినచో భేదము విస్తారముగా నున్న దని 'కార్యారంభేషు సంరంభః స్థేయా నుత్సాహ ఉచ్యతే" మొదలుగాఁ గల వాక్యములను జూచినపుడు తోఁపక పోదు. మఱియు మూడవ పుటలో విస్తయ లక్షణమునఁ 'జేతోవిస్తృతి విస్తయ..." అను పాఠమునే ప్రకాశకు లేల యంగీకరించిరో తెలియదు. "విస్తయశ్చిత్త విస్తారః పూర్వాదృష్ట విలోకనాత్" మొదలగు నాలంకారిక వాక్యములను జూచినచో "విస్తృతి" యనుపాఠమే సరియగు నర్థబోధమునకుఁ దోడగు ననియు 'విస్తృతి' యనర్థబోధక మనియుఁ దెలియక పోదు. నాలవపుటలో, "సీసమూహంబు రసముల కెల్ల నిట్లు" అనియే యుండ నగు ను గాని యాదృతమైన పాఠ మనర్థబోధక మని తెలియనగు. పదునొకండవపుటలోఁ జకితలక్షణమును జెప్ప వద్యమునఁ "జూపులు చలింపఁగాఁ గడు" ననుపాఠమునే సహృదయులు గ్రహింపనగు. పందొమ్మిదవ పుటలో వ్యాధి కుదాహరణమైన పద్యమునఁ "దరుణి హరి బా?" యను పాఠమే సాగినై నది. బా? యనఁగాఁ గాంక్ష. ఇరువదిరెండవ పుటలో మొదటిపద్యమునఁ "దగు నాతని కీకపట ప్రయోగముల్" అనుదాన వ్యంజిత మగు నర్థమే యాదృతపాఠము నర్థము కంటె బాగుగనున్నదని సహృదయులు తెలియకపోరు.

ఈ గ్రంథ ప్రకాశకులు తా మొసంగిన పాఠములు చెన్నపురి దొరతనమువారి లిఖితపుస్తక భాండాగార ప్రతినుండి గ్రహింపఁబడిన వని తెలుపుచున్నారు. అట్టి పాఠములను గ్రహించుట యవసరమే కాని యప పాఠములను బద్యమున నచ్చొత్తించి సరియగు పాఠములను గ్రుంద గుర్తించుటకై వదలుట న్యాయముగా లేదని నా తలంపు. బీభత్సరసోదాహరణ పద్యమునఁ బ్రకాశకు లాదరించిన పాఠమున కెట్లర్థము చెప్పవలయునో నాకు బోధపడుటలేదు. క్రింద వారుదాహరించిన పాఠ భేదము సంగీకరించిన నేరైనఁ బద్య మర్థము కాలే దనఁగలరా యని నాకు సందేహము. బహుపాఠముల నిచ్చుట యవసరమే, కాని గ్రంథమున నాదరణీయ పాఠము నచ్చొత్తించుటయు నవసరమే యని నా విన్నపము.

ఇంక నొక్కమాట. ఇందును లేఖక ప్రమాదములు సచ్చులేప్పులును సరళి విరిచియున్నవి. చూ. "బాదవిననీలవేణియునుటున్నమచందురు నాదరించు నవ్వదనము" ఇత్యాదులు.

రసాభరణమునఁ దైతను గూర్చి విస్తారము చెప్పఁ దగిన దేదియులేదు. పద్యములు శ్రుతిమాత్రతోఁజర్థభాధకములగు శబ్దముల కూర్పును గలిగి ప్రసాదగుణ విలసితములై యలరారుచున్నవి. ఇట్టి గ్రంథముల ప్రయోజన మనల్పముగా నిప్పుడు మనభాషకుఁ గలదు. దీనిని బైకిఁ దెచ్చినందులకుఁ బ్రకాశకులు సర్వవిధముల గేయులు. మఱియు నిట్టి గ్రంథములను లోకమునకు నాంధ్రసాహిత్యపారిషదులు ప్రసాదింతు రని నవ్వించున్నాను. ఇచ్చటికే భూమిక మితినిమిడినది. ఇతోఁజిదిక మనపేక్షణీయము. సెలవు.

కాకినాడ,
—౨౩—౨—౧౯౩౦.

}

విద్వాన్ కోపలై శివకామేశ్వరరావు,
F. A R. U. & P O L.

FOR REFERENCE ONLY

ర సా భ రణ ము .

ఈ గ్రంథము పరిషత్తునకుఁ జాలకాలముక్రిందటనే కాకినాడసమీపమునం దున్న కుయ్యేరుగ్రామనివాసులు బ్ర॥ హరిసోమయాజుల సుబ్బరావు గారు పఱపికెడి. క్రోధన సౌ॥ ఆషాఢ బ ౮ శుక్రవారమున శృంగారకవి వెంకయ్యగారు వ్రాసినది. పరిషత్తు స్తకభాండాగారములో సంఖ్య 1781 గలదిగా నున్నది. తాళపత్రప్రతి. దీనిని, చెన్నపురిలో దొరతనమువారి పుస్తకభాండాగారములోని రెండుప్రతులతో సరిచూపించితిమి. ఆరె టిలో నొకటి కాగితపుప్రతి. రెండవది తాళపత్రప్రతి. అందు నిందునుగూడ గృత్యాదిని బద్ధములు లేవు. కవి యట్లేస్తారంభించెనా యనఁజాలము. కొన్నిసందేహములును లేఖకప్రమాదములును నెందును దీఱలేదు. ఒకవిధముగా నీప్రతిని లోకములో విశించినారము. ఎవ్వరియొద్ద నైనఁ బూర్ణగ్రంథమున్నవారు తప్పులు సవరణలుఁ జేరిపినచో ద్వితీయముద్రణ మింతకంటెఁ బరిశుభముగాఁ జేయింపఁదలంచుచున్నారము. సంపూర్ణప్రతి నిర్దుష్టమైనది ముందు దొరకునను నూహతో నిపుడు స్వల్పప్రతులే ముద్రింపించినారము.

ఈపుస్తకమునకు భూమిక వ్రాసియిచ్చి మాకు సాయపడిన విద్వాన్ శోభలై శివకామేశ్వరరావుగారియెడల మేమెఱయుఁ గృతజ్ఞులము.

ఆం. సా. ప.

For REFERENCE ONLY

విషయసూచిక.

— ప్రథమాశ్వాసము —

నచరసములు ... ౧ రతీకిచుదాహరణము ... హాసమునకు ,, శోకమునకు దాహరణము ... ౨ క్రొధమునకు ,, ఉత్సాహమునకు ,, భయమునకు ,, ఋషిత్వమునకు ,, ... 3 విస్తయమునకు ,, శమమునకు ,,	విభావము ... ౪ ఉద్దీపనవిభావము అనుభావము సంచారము శృంగారాదులవర్ణనములు శృంగారసాధిదేవతలు ... ౫ హాస్యరసాధిదేవతలు కరుణశాస్త్రవీరసాధిదేవతలు భయానకబీభత్సాన్భయశాంతరసాధిదేవతలు ... ౬

— ద్వితీయాశ్వాసము —

శృంగారబక్తివాత్సల్యములు ౮ విభావాదులు ఆలంబనము ౯ ఆలంబనగుణములు భావహావములు హేల మాధుర్య, లీలా, విలాసములు ౧౦ విజ్రమము కిలికించితము ౧౧ భావసూచకము కుట్టమితము బిభౌకము లలితము	కుతూహలము ... ౧౧ చకితము ... ౧౨ విహృతము హాసము ఉద్దీపనాలంకృతి ఉద్దీపనస్థలములు ముతువులు ... ౧౩ స్తంభాదినాశ్వికలక్షణములు ప్రళయము రోమాంచస్వేదములు ... ౧౪ వైవర్ణ్యవేషధువులు అశ్రువైస్వర్యములు సంచారికలక్షణములు

నిశ్చయము	... ౧౧
గ్లాని	
అనూయ	
మదము	
శ్రమము	
ఆలస్యము	
దైన్యము	... ౧౩
చింత	
మోహము	
స్మృతి	
ధృతి	
వీర్యము	

చపలత	... ౧౭
హర్షము	
ఆవేగజడతలు	
గర్వవిషాదములు	
బౌద్ధుత్వనిద్రలు	... ౧౮
అపస్తాంసపులు	
ప్రభోధామర్షములు	
అవహిత్తోగ్రతలు	... ౧౯
మతివ్యాధులు	
ఉన్నాదచరమములు	
త్రాసవిత్తరంబులు	... ౨౦

—తృతీయాశ్వాసము—

అభిలాషాదులు	... ౨౧
అభిలాష హేతుకవిప్రలంభము	
విరహ హేతుక	... ౨౨
ప్రవాస హేతుక	...
కరుణాత్మకవియోగశృంగారము	
దాష్ట్యదశావస్థలు	... ౨౩
చతుఃప్రీతి	
మనస్సంగతి	
సంకల్పంబు	
ప్రలాపితము	... ౨౪
జాగరము	
కార్యము	
అరతి	
లజ్జాత్యాగము	
సంజ్వరము	... ౨౫
ఉన్నాదము	
మూర్ఛ	
చరమము	

ధన్యత	౨౫
పంచవిధశృంగారము	... ౨౬
వాగ్మ్యత్తి	
అంగక్రియ	
అనులేపనశృంగారము	
ఆభరణశృంగారము	
వస్త్రశృంగారము	
మాల్యశృంగారము	... ౨౭
చతుర్విధశృంగారము	
సంకీర్ణశృంగారము	
వైపరీత్యక్రియాత్మకమిశ్రము	
వాగ్మ్యత్తిక్రియాత్మకమిశ్రము	
భావోదయాదిచతుష్టయము	
భావోదయము	
భావశాంతి	... ౨౮
భావసంధి	... ౨౯
భావశబలత	
ధనసంకరంబులు	

శృంగారహాస్యసంకరము
 శృంగారశాస్త్రసంకరము
 శృంగారకరుణసంకరము
 శృంగారవీరసంకరము ... ౨౮

— చతుర్థాశ్వాసము —

సాధారణనాయకులు ... ౩౦
 స్థిరోదాత్తుడు
 స్థిరోద్ధతుడు
 స్థిరలలితుడు
 స్థిరశాంతుడు ... ౩౧
 నాయకనాయికాశ్రమరణము
 అనుకూలనాయకుడు
 దక్షిణనాయకుడు
 ధృష్టనాయకుడు
 శతనాయకుడు ... ౩౨
 నాయికాలక్షణము
 స్వకీయ
 పరకీయ ... ౩౩
 పణ్య
 ముగ్ధ
 మధ్య
 క్రగల్భ ... ౩౪
 క్రోధ
 లోల
 వశ్యావిధానములు
 శృంగారనాయికలు ... ౩౫
 స్వాధీనపతిక
 వాసకసజ్జక ... ౩౬
 విరహకోత్తంజిత
 విప్రలబ్ధ
 ఖండిత
 కలహంతరిత

శృంగారభయానకసంకరము
 శృంగారాదృత సంకరము ౨౯
 శృంగారశాంతసంకరము
 శాస్త్రబీజతస్సంకరము

ప్రేషితభర్తృక ... ౩౬
 అభిసారిక
 స్వాధీనపతికకుదాహరణము ౩౭
 వాసకసజ్జకకుదాహరణము
 విరహకోత్తంజిత కుదాహరణము
 విప్రలబ్ధకుదాహరణము
 ఖండిత కుదాహరణము
 కలహంతరిత కుదాహరణము
 ప్రేషితభర్తృకకుదాహరణము ౩౮
 అభిసారిక కుదాహరణము
 సఖీజనగుణవిశేషంబులు
 ధీరాధీరనాయికలు
 కరుష
 ఉత్తమమధ్యమాధమనాయికలు ౩౯
 ఉత్తమనాయిక వచనము
 అనాయిక కోపము
 అనాయిక ప్రసన్నత
 మధ్యమనాయిక
 ,, వచనము ... ౪౦
 ,, కోపము
 ,, ప్రసన్నత
 అమనాయిక
 ,, వచనము
 ,, కోపము
 ,, ప్రసన్నత
 చాతుర్వర్ణ్యగృహిణులు. ౪౧
 మధ్యమహత్వము.

శ్రీరస్తు.

ర సా భ రణ ము .

ప్రథమాశ్వాసము. *

శ్లో. శృంగారహాస్యకరుణా రాద్రవీరభయానకాః

బీభత్సామ్భతశాంతాఖ్యా రసాః పూర్వై రుదాహృతాః.

- సీ. చారుశృంగారరసస్థాయి రతి యగు హాస్యరసస్థాయి హాస మరయఁ
గరుణరసస్థాయి షరఁగ శోకంబు చాస్త్రస్థాయి క్రోధమై తనచుచుండు
వీరరసస్థాయి వెలయు నుత్సాహంబు తలఁప భయానకస్థాయి భయము
ప్రకట జుగుప్స బీభత్సరసస్థాయి విపులాద్భుతస్థాయి విస్మయంబు
విమలశాంతరసస్థాయి శమ మనఁగ, నిట్లు నవరసములకు నూహింపఁగలిగి
యాచితస్థాయిభావంబు లతిశయిల్లు, బ్రసవఫలరాసులకుఁ బాదపంబులట్లు.
- క. రత్యాది నవకమునకుం, బ్ర త్యేకము లక్షణములు షన్నుగ నార్య
స్తుత్యములై హృద్యము లగు, నత్యుత్తమలక్షణముఁ బ్రి యంబునఁదేర్చున్
- క. తరుణులుఁ బురుషులు నితరే, తరసఁభోగేచ్ఛ లెమి దలకొనఁగాఁ ద
త్పరమతిఁ దివురుట శృంగా, రరసజ్జలమతమునందు రతి యన నెగడున్.

— రతికి నుదాహరణము —

- ఉ. మారుండు రూపవంతుఁడు, హిమద్యుతి చల్లనివాఁడు, రమ్యసం
చారవినోదశీలుఁడు వసంతుఁడు, మెడియు సద్గుణాఘ్యులు
న్నారు మహీశు లెవ్వరును నాహృదయంబున కింపు గారు నా
కోరిక సర్వసేవ్యుఁ డగు గోకులనాయకుఁడే తలోదరీ.
- క. క్రూరత లేని వికారా, కారాద్యము లెచటనైనఁ గలిగినవేశక
భారనఁ దోతెంచు మనో, హరివికాసంబుపేరు హాసం బయ్యెన్.

— హాసమున కుదాహరణము —

- ఉ. శౌరి తఘప్రభుండు రవిజాత పయోనిధి యంచు గోపికల్
తోరపుండీఁగెతోఁకలును దోఁపదయానముఁ బూని వానరా
కారమెలర్చఁ దాఁటుచును గంతులువేయుచుఁ బాటుతెంచి త
త్తీతనగంబునన్ద్య శిలలు దెచ్చి గుభుల్లున వేతు రాప్పుచున్.

*కృత్యాదిపద్యములు లభింపలేదు. †దేలున్ ‡లెచటికైనన్ §తీరసంబులున్ (ఇందలి పాఠభేదములు చెప్పితి దొరసమువారి లిఖితపుస్తకభాండగార ప్రతినుండి గ్రహింపఁబడినవి.)

క. విధివశమునఁ దనప్రజకగు, నిధినాచులు వినినఁ జనుచు నెన్ననమున న
తృప్తిక మగునెగులు పొడమన, నధీరమతిఁ భాగుల కోక మహాతశోకా!

— శోకమున కుదాహరణము —

ఉ. అన్న ! సభాస్థలంబున దురాత్మకులై తలపెట్టి యీడ్చి రం
దున్న ప్రభుల్ గనుంగొనఁగ నొల్వఁ దొణిగిరి చీర జూచులు
న్నన్న నుపేక్ష చేసిరి యనాధఁ జూచి కరుణింపు విన్న నీ
వన్న వధూతిమాట విని యక్షయ మంటివి నెత్తమాచుచుక.

క. ఏపున నితరులద్రోహక, లాపాదులు తనమపీనులక సోకినచో
నేపునునిమదిఁ బొడలుఁ బ్ర, కోడజ్వలన మది నెగజఁ గ్రోధ మనంగక.

— క్రోధమున కుదాహరణము —

ఉ. త్పిల్లు పెక్కు సైచితి మతి స్వనుజాధముఁ జేలకొవ్వెనో
యిట్టలు ధర్మరాజుసభ నెగులు వచ్చిన చైత్యకోటి ము
ప్పెట్టులఁ దూలఁదోలు మదిభీషితదర్శన మీసుదర్శనం
బెట్టులు సేయునో యిచట నిండఱుఁ జూతురుగాక చైద్యునిక.

క. లోకోత్తరకృత్యంబులు, కైకొని యవి *యెడవకుండఁ గావించుదృశా
స్తోకప్రయత్న మది నుగు, చాకర యత్సాహ మనఁగ నభినుతి నొందుక.

— ఉత్సాహమున కుదాహరణము —

ఉ. బాణునిఁ గాతునంచుఁ బటుబాహుబలంబున నడ్డగించి యా
స్థాణుఁడు దానునుం బ్రమళసంఘముఁ బన్నినఁ బన్ననీ రణ
క్షోణిఁ బరాక్రమస్ఫురణ సూపేద శత్రుని యేపు మాపేదక
శోణితపట్టణంబు వెనఁ జొచ్చెడఁ గ్రుంచెద చైత్యహస్తముల్.

క. ఘోరము లగునత్యుగ్ర, కారాదులవలన మనసు కళవళపడఁగొ
సైరింపరాక తూలుట, మూరయ భయ మనఁగ నెగడునభయవిధాయీ.

— భయమున కుదాహరణము —

ఉ. మించుగఁ బొంచజన్య మెలమిం గరపద్మయుగంబునందుఁ గీ
లించి నిజాధిరోష్ఠమున లెస్సగఁ గూర్చి మరారి లీలఁ బూ
రించిన గుండియ ల్వగిలి చైక్కిను భీతి నశేషైత్యులుం
జంచలచిత్తులై నలుదెసం జెడి పాటిరి తద్దనధ్వనిక.

క. మేగోమాంసాస్సక్త, ల్యూడివివిధమష్టదర్శనాదులవలనం
బ్రాదుర్భవిండుహేయం, బేది యది జగుప్స యనంగ నెన్నికకెక్కుక.

— జగుప్స కుదాహరణము —

ఉ. చిక్కిరి నేడు రచ్చగులు నీ బలభగ్ననిమ్మిఘట్టనం
బుక్కిటిమద్యము రుక్మరపూరము నొక్కటిగా బుగుచ్చనం
గ్రక్కుచు నీరథారం దెగి కండలు గుండెలుఁ గీకసంబులు
దక్కక చిక్కుచీరువడి ద్విగత రాలివెఁ బూరిగొధముక.

క. క్షితిఁ గారణంబుకంటెను, వ్యతిరిక్తిం బైనయ్యి యభినవకార్య
స్థితిదర్శనఘోషి, స్త్రుతి* స్త్రయ మనంగ నుల్లసిల్లు ముకుందా.

— స్త్రయమున కుదాహరణము —

చ. కొడుకండ వైవసికు నిదె కొన్నుచుచుక నెలవిం గరాంగుళం
బిడి భువన, పంచము లనేకము లంగిటఁ గాంచె నందులోఁ
గొడుకున కున్నెత్తనకోమలరూపము నొప్పఁ గాంచి య
వృక్షఁతి యిదోద నివ్వెఱఁగుపాటు వహించె మనోగతంబునక.

క. ఎరవగుఁ ససారం బ, స్థిరముగఁ గని నిర్వికారచేతనుఁ డగు న
వ్వరుషుని సుఖమఃఖాద్య, స్థరణము లోకంబునందు శమ మైచెల్లుక.

— శమమున కుదాహరణము —

చ. కటకట ! రాజ్య మాత్మనరకం బటె దేవపదంబు లన్నియుం
గుటిలనిశాటభన్జనలకు న్నడనం బటె యింక సౌఖ్య మే
మిటఁ గల దంచు సర్వమును మిశ్యగఁ జూచు బుధాళి లోనిసం
కటములు బాహ్యదుర్దశలుఁ గ్రాంగు గదాధరరక్షణంబునక.

క. స్థాయిత్వం బీభావని, కాయంబున కేమిట నివిఘాతము లేకు
చ్చేయ మగు వెండి యేమిటఁ, బాయక తలకొను రసానుభవ మనిరేనిక.

వ. స్థాయిభావములు సజాతీయ విజాతీయంబులం జెడక దృశవిభావ సదమ
లానుభావ సాత్త్విక భావసంచారిక భావముల రసములై వర్తించు నందు సజా
తీయ విజాతీయభావము లెట్టి వనిన.

క. అరయ సజాతీయములై, జరగు నిజస్థాయిభావజనితాంతరముల్
సాదివి విజాతీయములై, జరగుం బరస్థాయిభావజనితాంతరముల్.

వ. ముతీ విభానం బెట్టి దనిన,

క. చను నాలంబన ముక్తి, పన మనఁగా ద్వివిధమై విభానము ముతీ యం
దున నాలంబన మన్నది, ననుపముసనువాయి కారణము రసము కుఁ.

వ. ముతీయు నిర్మలకారణం బగు నుక్తి విభానం బెట్టి దనిన.

క. ఇల నుక్తిపన మొకటియు, నలి నాలంబనగుణం బనంగఁ దచ్చే
స్థలు నాచదలంకృతి యన, నలరుండటస్థములు నాఁగినగునలు దెఱఁగుల్.

క. తొలఁగదు కార్యము మొదలం, గలసియుఁజేయు సనువాయి కారణమదితాఁ
గలయక కార్యమొనర్చును, నలి దొలఁగు నిమిత్తకారణం బనునది తాఁ.

క. అనుభావంబుకటాక్షం, బును భుజవిశ్లేషణంబు మొదలయి కార్య
త్వనిరూఢి నుక్తిని, వినుస్తూభాను లప్యవిధసాన్వికముల్.

క. తగు సంచారము లనఁగా, మొగి నిర్వేదాదిభావములు ముప్పుదిమూఁ
డగు రసికులమతమున నవి, జగమున సహకారు లగుచు సన్నుతి కెఱ్ఱె.

గీ. కారణముఁ గార్యమును సహకారిచయము, నైవిభావాదు లిభ్యగినతిశయిల్లు
సిసమూహంబు రసములం దెట్లయట్ల*, నడచుఁ ద్రోద్రసానుగుణంబుగాఁగ.

ఉ. అదట వర్ధమానవిభవాతిశయాబున వాస్తవ్యుల
త్యాదులు వీచుల స్థిరయచూ సడఁగు బెరభావమొక్తి ని
ర్వేదముతోపభోగరుచివృత్తిరసం బది నాట్యసంగతిఁ
మోదమెలర్ప సభ్యులమనోగతులం దగు కార్యమై చనుఁ.

క. రసములవలనరసంబులు, పోసఁగఁగనుచయిం చుననియుఁబూర్వోక్తమగుఁ
వసుమతి నొకరసమున కొక, రసమువరసమనియుఁ జనుపురాకృతకృతులఁ

సీ. శృంగారమునఁబుట్టెఁజెచ్చెగహాస్యంబుగలుగురాద్రంబునఁగరుణ ముతీయుఁ
వీరంబువలన భావింప నవ్యతమగుఁ బలుభయానకము బీభత్సం బాడఁముఁ
బరఁగు శృంగారబీభత్స లొండొంటికి హాస్యంబుఁ గృపయునన్యోన్యరిపులు
రాద్రాద్యుత్తములు పరస్పరద్విషులు మిథ్యాహితు ల్విరభయానకములు
త్రివిధలక్షణములగ్గి దీపించు నన్నియు, రూపమునఁ దలిర్ప రూపరసము
వాక్రవృద్ధిదోష వాగ్రసంబగుఁ గ్రియ, లంకుఁగానఁబడుఁ గ్రియారసంబు.

సీ. శృంగారముత్పలాంచితమువిష్ణుఁడురాజు¹ తెలుపుహాస్యముగఁబాధిపుఁడుభర్త²
కరుణ కమాయులు కాలుఁ డేలిక రాద్ర మవ్యక్తరాగంబు హరుఁడునరుఁడు

* కెల్లనిట్లు † మనోగతులు ‡ రాద్రమునఁ బ్రఖ్యాతకరుణ స్థిలక్షణములు 1. భర్త

వీరంబు నారంబు విభుండు వజ్ర భయానకము ధూన్దురుచి మహా కాళుండీశుఁ
డనితంబు బీభత్స మధిపతి నంది యహృతము పీతము దయితుండు బ్రహ్మ
వన్దముల నెల్ల మీఱి యహ్విమిపరత, వెలయు శ్రేష్ఠభృతి భావములను శాంత
మిల్లు రసవన్దముల రసాశీర్వాదులను, గోరి యెఱుఁగుట రసిత గోపకృష్ణ.
క. ఎనఁగం దొప్పుది విలస, ద్రసములు తత్తదధిదేవతా సహితముగా
రసశాస్త్రకోవిధులమా, నసములకు చుఱచునెత్తు నవపద్యములక.

శృంగారరసము—

ఉ. శ్రీకుచకుంభకుంకుమరుచి స్నేహితులు వైజయంతికా
స్తోకమరీచులుం గనక శోభితవస్త్రములు నిజోద్భవ
శ్రీకి నవీనవిస్ఫురణఁ జేయఁగ గోపవధూసమేతుండై
గోకులవీధుల నైఱయు గోపకుమారుఁ డుదారలీలతోక.

హాస్యరసము—

ఉ. నిక్షిజ్జగపుటస్థతటిని ననతోండము సాంచి పేర్చి యా
చక్రగి నారి నూడ నిలఁ జల్లినఁ బెళ్ళముఖులులై చనక
గ్రక్తున శూలిహస్తదశకంబున నాఁపినభంగి* నూచి మై
గ్రక్తదలంగ నవ్వుచును గంతులువేసె గజాన్యుఁ డుబ్బుచుక.

కరుణరసము—

చ. హరి నొకనాఁడును గొలుచరా బహుబాధలనొంద నున్నలై
తిరి నరులార దిక్కుగలదే భవదుష్టటకోక బాష్పముల్
పొరిఁ భారి నేఱులై మిగులఁ బొంగి సముద్రసమంబులయ్యెఁ దె
ప్పరముగ నొచు నారకులఁ బల్కెఁ గృతాంతుఁడు గన్తరంబునక.

రాధరసము—

చ. కుపితకపర్దిదుగ్ధమతఁ గూలుఁ బురత్రయ మొండె గాక యీ
త్రిపురనిశాటరోషమునఁ దీఱుజగత్ప్రతయంబు నొండె నా
విపులపరాక్రమం బొకని వీక్షాన నేర్చునె నాఁగ భూరథం
బపుడు ప్రినేత్రుఁ డెక్కె నిశితాస్త్రసువర్ణశరాసనాన్యుడై.

వీరరసము—

ఉ. స్రుక్తక చక్తనై నిలుపు శూరుండ వైనను మాన్మొనంగ నీ
శైక్రక్షణ భోయెదంచుఁ గడు నేపున వృత్తుని బెట్టు దాఁకె ను

కైక్కిన వస్త్రధారల నహీనమయ్యాము లంతరిక్షముకొ
దిక్కులు బిక్కుటిల్లఁ నదితిప్రియపుష్పఁ డుదగ్రలీలతోక.

భయానకరసము—

ఉ. ఆలమునందు ఘోరదనుజావళిఁ గూల్చి నిజాస్యరేఖనా
భీలత దోఁప వాలు జలిపించుచు హుంకృతు లుల్లసిల్లఁగా
శూలిః దత్పరాక్రమముఁ జూపెడువేమక నేగునమ్మహా
కాళి విజృంభణంబుఁ గనఁ గాలునికైనను భీతిపుట్టడే.

బీభత్సరసము—

చ. దురమున సందికేశ్వరుఁడు దుర్గముఁడై నుజుపంగ రాక్షసో
స్తరవరగాస్త్రముల్ మెదిలి కాల్గెను జేతులు నుత్తమాంగముల్
బరులును వీపులుఁ బిఱుఁడుఁ బ్రక్కలు మాపర స్రగ్ధి రొంటె* మ్రొ
బురపుర మ్రింగుచుం గదురు భున్గన నామట నున్నవారికి.

అద్భుతరసము—

చ. చెలువుగఁ బచ్చిచుటఁ దగఁజేసిన కుండనుదేహ మంగులో
జల మనలంబు నాయనలసంఘము మీఁదట నోలివాయు వి
క్ట్రీలముగ నొక్క బట్టబయటం బదిలంబుగ నిల్చి పెక్కుమా
పుల సృజించె బ్రహ్మ తలపోయఁగఁ జిత్రచరిత్రుఁ డెయ్యెడక.

శాంతరసము—

ఉ. మ్రొక్కిన వెక్కిరించినను మోదిన గండము చెచ్చి పూసినం
ద్రొక్కిన నెత్తుకొన్నఁ గృపలోఁ గుడిపించినఁ బ్రహ్వెన
న్నిక్కును సుక్కులేక తరుణీజనులందును స్త్రాచులందుఁ దా
నొక్కవిధంబ కా మెలఁగుచుండు మహాత్ములఁ జెప్ప నొప్పుగుక.

క. ననరసములయందును గా, రసమున శృంగారవీరకాద్రాద్భుతముల్
భువి లోకోత్తరనాయకు, నవిరళమున నాస్రియించు నది యెట్లనినక.

సీ. రసము నాయకసమాక్రయమునఁ బ్రాప్తియొడగునటుచేప్తల నైనఁ దక్ష
ధాకన్డనంబున నైన సామాజికప్రకరానుభావ్యమై పరఁగుచుండుఁ
బరగతంబయ్యు సద్భావనచే రసోదయవిశేషము విరుద్ధంబు గాదు
మఱియుమాలత్యాదిమహిళాప్రసంగంబువినుచుసభ్యులుగ్గి నిజవనితలందుఁ

*రొంటెమై గొంతుచుక కట్టుచునొక్క బయటం బదిలంబుననిల్చియు వానిపెక్కురూ
గ్గినట్లు.

చిలఁపు నిలుప* రసాశ్రయత్వము గలుగుట
సనుకరణమాత్రిమై యుండు నాశ్రయంబు
గాదు, భావకత్వాదులు గలిగెనేని
వాఁడు సామాజకులయట్టివాఁడ యవును.

క. ప్రకటనఁబడి డరియ సామా, జకసముఁ డగునేని వానిచే ననుభావా
నక మె స్త్రోదవు ననిన వా, నికి నిది యభ్యాసజనితనిపుణత యయ్యెన్.

ఉ. నానున నొప్పునోను మియవంకల లే కొకవ-కఁజెప్పిరే
నేనెల్లియైనఁ బుట్టిరి కు నిచ్చయొచ్చుటఁ జెప్పిరేని త
దాభిరులీల న్నేచ్చమ్మగపక్షిగతంబుగఁజెప్పిరే రసా
భాసముగా నెఱుంగుదురు భావకు లీతివిధప్రయోగమున్.

వ. అందును.

క. ఆరయ సంజ్ఞా ప్రకరణ, మిరీతిఁ దనన్చి వెలయు నిట రత్నాది
స్ఫూర్తి కరణమును శృం, గారప్రకరణము నాయక ప్రకరణమున్.

క. సవరసనాశ్రీనిధి, నవఖండమహితలంబునకు నొడయఁ డొగిన్
నవసలిసాసనజనకుఁడు; నవనిధిసదృశుండు సజ్జన వ్రజమునకున్.

గ ద్య ము.

ఇది శ్రీవాణీవరప్రసాదలబ్ధవాగ్విభవ తిక్తనామాత్యసంభవ సుకవిజన
విధేయ ఆనంతనామధేయ ప్రణీతం బైన రసాలంకారంబునందుఁ
నవరసస్థాయిభావంబులును సజాతీయవిజాతీయంబులును
విభావానుభావసాత్త్వికభావసంచారికాభావంబులును
రసజన్మరసవిరోధాదులును సంజ్ఞాప్రకర
ణంబు నన్నది ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

ర సా భ రణ ము .

త్వితీయాశ్వాసము.

కి. శ్రీయుతుఁడు భక్తిలోకము, నోయుతుఁ డాధునివిభీషణుల నాకిల్లు
స్థాయిగ రక్షించిన కరు, నాయుతుఁడుగు ధునపురీశుఁ డధిపతి మాకుఁ.

క. మును సాధారణరూపు, బునఁ బ్రశమస్థాయీభావముగఁ గ్రమగతిఁ జె
స్సిన రతికని సాధారణ, వినుతవిశేషంబు లిచట వివరింపనగుఁ.

మ. రతి దానాయకనాయికాదిపరతఁ రంజిల్లు శృంగార మై
క్షీతిలో దేవగురున్విజ్ఞానిపరిమి బెన్నొందు సద్భక్తియై
సుతమిత్రాని లసాదరానిపరితఁ సొంపారు వాత్సల్య మై
మిలి చెప్పంగలదే రసస్థితిక బీర్తిం నూడఁగా నెయ్యెడఁ.

వ. ఇట్టి శృంగారభక్తివాత్సల్యంబుల కుదాహరణము—

శా. సేమల జూచిరి స్త్రాణనాభుఁ డనుచుఁ బింబాధరీరత్నముల్
స్వారిత్వప్రణిపత్తిమైఁ గొలిచి రోజుం వారలోకంబు చే
తోమోదంబునఁ బుత్రభావనఁ గడుం దోలేరి సంతఁ ఘన
శ్రీమీఱ న్వసుదేవదేవకు లొగిఁ సేవించి రావెన్నునిఁ.

వ. మఱి తత్పజాతీయ విజాతీయంబు లెట్టి వనిన.

క. మొదల సజాతీయం బను, నది విభునకు నాయికాంతరాలోకసమై
పొదలు విజాతీయం బను, నది గ్రోధాశ్యంబు రెండు సహితము రతికఁ.

ఉదాహరణము—

ఉ. ఎన్నఁడు చూచె నన్ను నతఁ డింపుదల్లిర్పఁగ నాటనుండియు
న్నన్నన వెల్లిగాఁడు, పరమానవతీసతిపాంతఁ బోఁడు, ప్ర
చ్ఛన్నవిరోధి మజ్జనని చాయలువాఁడఁగ నేమి పల్లిన
న్నిన్నక పోవుఁగాని తరుణీ మదిఁ గ్రోధము లేదు శౌరికఁ.

వ. మఱి విభావాదు లెట్టివనిన.

సీ. పరఁగ శృంగారవిభావంబులందు నాలంబనోద్దీప్తపరిక్షణములు
నాలంబనంబు నాయకనాయికాకృతి రససమవాయికారణము దాన
ఘటకల్పనకు మృత్తియుఁబోలె వెండి యుద్దీప్తసమ్మునున్నాఁటెఱఁగులందు
గురుతరాలంబనగుణము దా రూపయావనముఖ్యమై చేష్ట లనుపమాన

ద్వితీయాశ్వాసము.

యావనోత్థభావహావాద్య లయ్యలం, కృతుల నూపురాది వితతభూష
నాఁ దటస్థములు పికాదులు దండచ, క్రములగతి నిమిత్తకారణములు.

వ. అం దాలంబన కుదాహరణము—

చ. మెఱుంగులపుంజ మీతరుణిమేను సుధాకరుకాంతిచేగ యీ
తెఱవశరీర మీయబలదేహము కొవ్వొత్తావిక్రేవి నా
నొఱహగు ధృణీరమశి యుజ్వలవాసవరత్నరాజయై
మెఱసినగోపకృష్ణుఁడు సుమీ పానగంజ్ హృదియేశ్వరుఁడుగాన్.

వ. మఱి యుక్తిపచభావకంబులందు నాలంబనగుణంబున కుదాహరణము—

చ. ఉదరకృత్యముం బిఱుందునున్నతి*యుం జనుదోయిక్రేయుం
బాదలిన నీలవేణియుచు బున్నమచందురుని నాదరించు న
వ్వదనముఁ గన్నుదోయిగరువంబుచు రుక్మిణి కింతయొప్పునే
మదనునితల్లి దా ననుట మానిని యావనమందె† తెల్పెడిన్.

వ. ఉక్తిపనంబునందు శృంగారచేష్ట లన్నవి భావ, హావ, హేలా, మాధుర్య,
ఘ్రర్య, లీలా, విలాస, విచ్ఛిత్తి, విభవ, కిలికించిత, భావనూచక, కుట్ట
మిత, బిభృక, లపిత, కుతూహల, చకిత, విహృత, హాసంబు లనం బదు
నెనిమిది యయ్యెం దత్వరూపాదాహరణంబు లెట్టి వనిన.

క. మానితమైనరసాభి, జ్ఞానమునకు యోగ్యమగుట† ననుభావంబై
దాన నొకించుక గానగ, నైనవికాసంబుపేరు హావం బయ్యెన్.

భావహావములకు రెంటికి నుదాహరణము—

ఉ. ఆలతి చేసి వల్లకి నఖాగ్రమునన్ శ్రుతిఁగూడ మీటుచున్
బాలకి నిర్విశంకగతిఁ బాడెడున్ బాల్యమునందు నీకళల్
మే లనవచ్చు నవ్వనిత మిండతయయ్యును బాడుచుండె నీ
గ్గేల తేనూలతం బులక లించుక యేల వహించె గేశవా.

క. భావంబున సువ్యక్తం, బైవిక్రియ దోచ హేలయగు నాభరణ
భావమునందును నంచిత‡, భావము మాధుర్య మనగఁ బ్రస్తుతికెక్కున్

హేల కుదాహరణము—

చ. ఇతరు లెఱుంగకుండఁ గమలేక్షణ సేహృదయంబులోన దాఁ
చితి మురవైరి నించుకయుఁ జెప్పవు చెప్పకయున్నమాను నె

* విడిచియున్నతి. † యావనమందు. ‡ యోగ్యమగుట. § సహజము. || నడచెడి.

యతులతనూలతం బులక లంతట నిండఁగఁ బడ్వ నీమనో

గతమున నున్నగోప్యము ప్రకాశముగా నిదె చాటిచెప్పెడికొ.

మాధుర్యంబున కుదాహరణము—

క. గెలిచిరి ముజ్జగములు నీ, లలనలు కృష్ణస్వభావలావణ్యత నో

చెలిమఱియునుగైసేయుట, పాలుపుగఁదద్భాషణములు*భూషించుఁజూమి

క. శీలమువదలమి† ధైర్యం, బాలోకింపఁగఁ బ్రియుని యట్లు బ్రియయుం
బోలఁగ నాగతిచేష్టలు, చాలఁగ నొనరించెనేనిఁ జను లీలయనకొ.

క. కులసతులు మాట దప్పటఁ, దలవంపుల నెల్లచో గదాధరుని గుణం

బులు న న్నెలయింపెడినో, చెలియా నేనిక నేమిసేయుదుఁ జెపుమా.

లీల కుదాహరణము—

క. హరి యె దరిగిన నరుగురు, హరియెయ్యెనున్ననుండుహరిచేయుపనుల్

బరువడిఁ దానుంజేయును, హరికి నతివ తోషునీడ యైనది చెలియా.

క. ప్రియశుభదర్శన మగునీ, ప్రియజేరు విలాసమగు ధరిత్రీని విచ్చి

ప్రియనాగాఁ బొల్పుగు నా, రయసర్వాభరణములకు రమ్యంబైనకొ.

విలాసమున కుదాహరణము—

ఉ. భామ ముకుందుఁ జూచె విలసద్వహులీలలు మేళింపఁగఁ

ప్రేమరసోదయస్ఫురణపెల్లున నొక్కట సాత్వికంబు లు

ద్దామత నంకురించె విదితంబుగ నిట్టివిలాసనఁపదం

గాముని శిల్పచాతురి జగంబున సన్నుతికెక్కె నెంతయుకొ.

క. పలుదొడవులు నాకేటికిఁ, బలుదొడవులు కృష్ణరచితభావజచిహ్నం

బు లనుతెఱంగునఁ గోమలి, పాలుపారెడుఁగంఠెకొంచెపుదొడవులతోకొ.

క. కడురయమునఁ దొడవులు వీ

ద్యడఁ దొడుగుట విభ్రమంబు భయమును ప్రియముకొ

వెడగినుకయు మొదలుగఁ జొ

ప్పడునే గిలికించితంబు పతిఁ గవయునెడకొ.

విభ్రమమున కుదాహరణము—

క. తరుణి తను శౌరి రమ్మని, కరుణించుటఁ బ్రియసఖిముఖంబున విని ని

ర్భవసాధనమునఁ దొడిగెం, గరములనందియలుఁగాల్గఁగరవలయములుకొ

కిలికించితమున కుదాహరణము—

క. వనజముఖకమరే బృందా, వనమున నేకతమ నల్లవప్రభుఁడు ప్రియం
* బునఁ గొంగువట్టఁ* గంపిత, తనువునబొమ్ముడియుగద్గదస్వరమునొగి.

క. పతి దడవఁగ నుదయంబగు, సుతనూరుహసమితి భావసూచకమయ్యె
రతిసన్నుతమున నపరి, మితసౌఖ్యము కలిమి కుట్టమిత మనఁ బరఁగె.

బావసూచకమున కుదాహరణము—

క. శౌరికధాన్త్రవణసుధా, సారంబున నలరియుచు న్నజశ్రీ యొప్పె
శారీరవంచనంబున, వారింపఁగనేర చవయవంబులఁ బులకల్.

కుట్టమితమున కుదాహరణము—

క. కసమసతో హరి గవయుటఁ, గురుమకరాంకములు సఖకి గొంజించిన సి
గ్గెనఁగఁగ నవ్రాసన నై, వసుధాతల మిడువదన వ్రాయుచు నుండె.

క. వరునిద్రస్రంగమున ననా, దర మపి బిభౌక మనఁగ ధారుణి నెగడు
భరితసుకుమారగాత్రా, తరవిన్యాసంబుసేరు దా లలిత మగు.

బిభౌకమున కుదాహరణము—

ఉ. ఆతతసంపదాఘ్నఁ డగునంతియకాదు వదాన్యఁడౌ జగ
జ్ఞాతసముల్లసద్భరణశాలిభుజావరిఘండు నౌ కళా
స్థీతుఁడు నౌ మురారి యని చెప్పఁగనేల ప్రియోక్తు లల్పమా
దూతిక చాలుఁ జాలు† మరుతూపులు దాఁకినఁ దాఁకినీ తుది.

లలితమున కుదాహరణము—

మ. మొలనూ లున్నవరత్ననూపురములుక్ మ్రోయం బదన్యాస
లలు చేపించినఁ గంకణకవ్విణనజాలం బొప్పు నుద్యన్నదూ
క్తు ల్లానర్పక దరహాసచంద్రికలు నిర్మల గోపకృష్ణాంతికో
జ్వలదాభీరవధూలలామలవిభాస్వద్రూఢి యి తొప్పునే.

క. ఆపోవక ప్రియుఁ జూచెడి, చాపలము కుతూహలంబు శశిముఖ భీతి
‡జూపులు పచరింపఁగడు, జూపట్టట చకిత మనఁగ సొంపు నెలంగె.

కుతూహలమున కుదాహరణము—

క. హరి గరుడాకూఢంజై, యరుదేరఁగఁ జూచుటకు రయంబున సతు లె
క్కిరి హర్ష్యములు విమాన, స్ఫురితసురాంగనలతోడఁ బురఁజించుగతి.

చకిశమున కుదాహరణము—

చ. ఎఱుంగకయుండి యొండఁ జెలి యేమియుఁ జెప్పక యొండఁ బట్టి డ
గ్గిరికినదలఁగి చూచు సతికన్నుల విప్పును భూవిలాసమున్
దగము మనోజవి భవవిధానును నిం నొనరించునోరి చా
ముశియును నవ్వెలొస నెఱుకఁచుట గన్తుంగొనఁ గోడు వేడుకన్.
క. మును న్నెఱవేర్చునఁ గూడుట, మొనరఁగ న్నిస్తునఁగి చెప్పకుండుట విహృతం
బనఁ జను నెలస్తాయులున, ననుచగు మనుగ్జ్ఞులు నోసగ బయ్యెన్.
విహృతమున కుదాహరణము—

క. గిరితటమునఁ గలనఁటసో, హరినఖిలవృక్షము లనిన నది గోల వయో
ధగతటము మూసికొనుచు, దగుల ల్లంగు నింబాన న్నెఱుగఁ,
హాసఁచున కుదాహరణము—

క. అసన్మృత హాసనగుణమున, హాసించు నెఱుగెత్త మఱుగ మగునట్లగిరి
యసియతంతయుఁబూదలుం, గునుమశనినిజయమునన్దు కుందునిచ్చియమున్
క. అగు నీపదునెనిమిదియును, మొగి నుగ్గిపనవిభావములఁబో విదితం
బగు నాలంబనచేష్టులు, అగి నెఱుగఁబునన్మనఁగిరా.

మోయు నుగ్గిపనాలంబుతి :—

నీ. మత్తలమ్రోలు మణిమీపురా రావములకిశోరంబు లై మున్నఁబూప
నొగునీయకరోచు లంగఁబాదికగుచ్చిఁగి నెదుర్కొని చెలిమిసేయ
గత్తుచేలాంచలప్రభలు మున్నెకనోరలతలతోఁ గలసి మేలగులులాడ
బవిరల తమకులు ప్పెరఁగోగ్ధ్వలతాటంకదుచులకు సాటికెక్కఁ
దొడఁగి ఘోషణలశబ్దముతోఁడునూపు, కిర కిజనుఁడొచిరభిశక్తగారమమగఁ
నారకాతలు కాస్తభాభరణలలితు, మ శికిరీటకుండలుఁ గంసమగ్గిఁజూడ,

ఉద్దీపనస్థలంబు లెట్టి వనిన—

చ. శికములుఁ గీరశారికలు భృగతతుల్ మృదువాయువు ల్వణ
హాకనినదంబుఁ జంఁచుదుదయంబు వనంబును దీక్షిత్ హిమో
దకము సుగంధవస్త్రపులుఁ దచ్చులము *ల్యరగేహమున్ బుతు
ప్రకరము దూతికోక్షియు విహించియు నాది యగుం దటస్థముల్.

* ల్యరగేహమంబురుత్పకరము,

అందు ఋతువులు —

- శ్రీ. నిసికంఠే మేలు మావిసి గానరాన మౌచనఁ గృష్ణపాలికిఁజనఁగఁగలను
 * చలి విచ్చునందాఁక పైఁదించు చును శోభ ని యుంఁగఁగిటఁ దిడఁ పుండఁగలను
 పుష్పల నెవమునమన్వంపుఁదోటలఁ బంపమాలుహరిఁగూడిమెలఁగఁగలను
 వివ్వలి సునమందు వెచ్చునితోఁ గీఁగఁచప్పరాలులఁ బ్రసన్నులఁగలను
 చడలనుశీమినగోవిందుఁబొదలఁగలను, జలవిహంగుల దక్షిణోజలుపఁగలను
 నాలుఋతువులయగు సౌఖ్య శరణుల, గోపికాభాగ్యమృగినాక త్రిమంజు.
- క. సునతరముగ నిలు వివరించి వెల్లి విభోమితుల సేసెన్నలు నాఁ
 గనుసన్నలు మొనర్పెనవి, యనుభవము కన్యభాగ ముది యె స్సెన్నలు .
- ఉ. సన్నపు *నవ్వు బాల శశిచంద్రిక నన్వఁ గన్పట్టదీధితుల్
 తిన్ననికొక్కెలుగులకు గీకొన నెయ్యపుబాళిఁ బిల్చు చే
 సన్నలు మావికె జిగురుచాదము క్రిగుఁపహుఁడేయు నీ
 కన్నియ వెచ్చుని గనఁచుకొండఁ జూచి వలరాజు నోమెడికె.
- క. ఊహింపఁగ ననుభావో, బాహరణ విద్రిఁ యింకఁ దగ సాత్వికసం
 దోహము లక్షణములును ను, బాహరణముఁ జేసి మెలుపఁ దగు నెట్లనినక.
- న. అపగత బగు సుఖముఖభావసంజీవ భావిగపాబడు సంతోషరణత్వము
 సత్వము, తత్సాధనములై సాత్వికము లనగా స్వభావశయరోమా
 చన్వేదనైష్ఠ్యకంపాను నైష్ఠ్యములు లెనమిది యయ్యె, న ను:—
- క. తలకొనిన రాగభీత్యా, దలకలమునఁ జేప్తల్లఁ దొలఁగి శిలాదా
 రులఁ జేసెయ న్నిండినఁ, గలిగెస్తాభాఖ్యసాత్వికం బై నెగడుక.
- స్తంభమున కుదాహరణము—
- క. బిజ్జెరపుఁబ్బడి కడు, న్నెఁదె యగుశెరిఁ జూచి వెలవడి యివె శ్రీ
 బిజ్జెడు తనబాణముల, కొడ్డినగుఁటిసోలఁ గదలకున్నది కంఠే.
- క. రూఢిగ సుఖమభాషుల, గాఢోద్రియమూర్ఛనంబు గడిదిన నది దాఁ
 డ్రాఢకవీంధ్రలచేతను, గూఢతఁ బ్రశయ మను సత్వగుణమై పరఁగుక.
- ప్రశయమున కుదాహరణము—
- క. శ్రీనిధిసుఖలానన్యస, యోనిధిలో మునుఁగఁజూలు నుల్ల మబలకుక
 వీనులఁ గన్నుల విసమం, గాన దనగ జెలుల కెల్లఁ గడు నెగవయ్యెక.

- క. ఖ్యాతసుఖామలవలనఁ బ్రజాతం బగురోమవితతి సరభసముగఁ బ్ర
ద్యోతించిన నది విద్యాస్వీతులు రోమాంచ మని గణింతురు* ప్రీతిఁ.
- క. శ్రమరతిఘర్తాదులచే, విమలశరీరములయందు విస్ఫుట మగున
చ్చేనుటకు నభిధానము స్వేదముగాఁ బల్లుదును సచ్చదమున నభిజ్ఞుల్.
- రోమాంచస్వేదంబుల కుదాహరణము—
- క. మనసున హరి నాలింగన, మొనరింపఁగఁజోలుఁ బులక లొదవే నతివకుం
జననీక యతివఁ డైకొని, వెనఁగుటఁ గాఁజోలు ఘర్తబిందువు లెనఁగెఁ.
- క. మదరోషవిషాదామల, నుదయించినపామరత్వ మొగిఁ బ్రస్ఫుట మై
వదనమునఁ దేటపడునే, నది వైవర్ణ్యంబుపేర నలవడి యుండుఁ.
- క. మోదమున నేని రోషభయాదుల నేనియును గంప మధికంబగుఁ దా
నేదేహిదేహమున నది, మేదిని వేపధు వనంగ† మెఱయుచునుండుఁ.
- వైవర్ణ్యవేపధులు రెంటికి నుదాహరణము—
- క. శ్యామసమచితమేఘ, శ్యాముని దలఁపుగ నేమిచందమొకో నె
మ్మాము గడు వెల్లనయ్యెను, గాముండు జంకింపకు న్నెఁ గంపము గదిరెఁ.
- క. సంతోషరోషదుఃఖాన్తాంతస్వాంతులకుఁ బాడము కన్నులస్పృశ
చింతింప నస్రలని వర్ణింతురు భావవిదు లగుమనీషులు కృతులఁ.
- క. ఆనందామలవలనం, గానంగా నైనయెట్టి గద్గదభాషి
త్వామానత నైస్వర్యాఖ్యానంబున నుల్లసిల్లు నాగమసరణిఁ.
- అస్రవైస్వర్యంబులు రెంటికి నుదాహరణము—
- క. ఎం దరిగితి కృష్ణుండ నా, డెందము గరుపాడిచి తన్ను డీకొనునస్రల్
డిందించుకొనుచుఁ బలుకఁగఁ, గందర్పంఁడె తెలియు దానిగద్గదభాషల్.
- క. ప్రణతము లగుసాత్వికలక్షణముల నిటుచెప్పి యింక సంచారికల్
క్షణములు ముప్పదిమూఁడును, గణుతించి సలక్షణములుగా నొనరింతుఁ.
- వ. అవి యెయ్యవి యనిన నిశ్చేద గ్లానిశంకా సూయా మదశ్రమాలస్యదైన్య
చింతా మోహాత్ప్రతిధృతి ప్రీడాచపలతా హర్షావేగ జడతా గర్వ విషా
దాత్సుఖ్య నిద్రాపస్తార సుప్తిప్రబోధామర్షావహితోగ్రతా మతి వ్యాధ్య
న్తాద చరమ త్రాసిత ర్థంబులు ముప్పదిమూఁడును సంచారికాభావములు.

* స్వీతులురోమాంచమనినచింతురు. † మేదినివైవర్ణ్యంపమనఁగ.

‡ డెందము గరుపాడిచి తన్నెరుగ్నొనునస్రల్-

క. శోకానూయాత త్త్వివి, వేకాదుల నన్యరుచులు విడుచుట నిచ్చే
దాకృతి దానఁ గలుగు బా, ప్పాకులతా దైన్యచింత లాదిగఁ దఱిలోక.
నిచ్చేదమున కుదాహరణము—

ఉ. చందనచర్చ లేల విలసద్ధనసారలవంబు లేలొకో
యెందును లేనిచల్లఁదన మీక్షణరోచులఁ గల్లువాని నా
నంద మెలర్ప సర్వభువనంబులునుం గుణసారభంబుపెం
పొందఁగఁజేయువానిఁ గమలోదరుఁ దోకొని రావె నెచ్చెలి.

క. గ్లాని యనఁగ రతికారణ, మైన సొలపుపేరు వెండి యాత్మార్తిష్టం
తైనపనిఁ దలఁచి యది యె, ట్లెనో యని తలఁకుచుండునది శంక యగుక.
గ్లాని కుదాహరణము—

క. లోక త్రియము వహించిన, యాకృష్టుని మోచితిం గుచాగ్రంబున నా
శీకముఖ సాహసంబున, నా కీయలయికకుఁ గారింము మఱి గలదే.

క. బరు లెఱుంగకుండ సంతతి, కరణంబును శోచిలోడుగడిచేసితి నేఁ
బరిచయము నిబిడపులకో, త్తైరము బయలువఱుపునో కదా సనుఁ బజకుక.

క. ఇతరోత్తర్జ్వి సహింపమి, సతిలింబు నసూయ మోదసమ్మోదములం
గృతమదిరాపానాదుల, నతిశయముగ నుద్భవించు నదె మదమయ్యెక.
అసూయ కుదాహరణము—

క. సదమల రూపగుణంబున, నది దా నాకంటె నెక్కుడా చూడఁగ నే
మిదపంబుననొకొ వెన్నుఁడు, ఎదలక చేపట్టె జాంబవంతుసేకూతుక.
మదమున కుదాహరణము—

క. పలుమఱుఁ బ్రస్థలితోక్తులు, పలుకుచునెలుఁ గెత్తి నగుచుఁ బటురక్తిమఁ గ
న్నులు దేఱఁగ సోలెడిఁ దొ, య్యలి హరిపరిరంభచింతనామృతమదమే.

క. ఉపధిసురతాదిభేదం, బపరిమితస్వేదకారి యది శ్రమ మగు న
చ్చపుసోమరి యై కర్త, వ్యపుఁబనులకు నైనఁ జొరమి యాలస్య మగుక.
శ్రమమున కుదాహరణము—

క. మరుజనకుఁడు నీయింటికి, నరుడేరఁగ నేల చెలఁగి యట్టును నిట్టుం
దిరిగెడు ఘర్తాంబుకణో, త్తైరమున మైపుఁత గరఁగి దస్సితి చెలియా.

ఆలస్యమున కుదాహరణము—

క. వరగృహభార మటుండెను, శరీరపోషణము చేయఁజాలదు కంటే
తరుణిమణి హరియొద్దను, మఱి బలిమిని జేయుతత్సమాగమలీలక.

క. చేప చెడి తనవిరోధిం, దావేడట వైన్య మున్ను తనకు నభీష్టు
 బేవంక వచ్చునో యని, యావేదనఁ బొరలుచుండు టది చింతయగున్.

వైన్యమున కుదాహరణము—

క. మత్పతిఁ గృష్ణుని బిలువఁగ, నుత్పలనయన చని తడసె నోమన్ను నే
 డుత్పలబంధునితీచెన, ముత్పతినము నూన్పముయ్య మ్రొక్కెడి నీకున్.

చింత కుదాహరణము—

క. గురుజనములు చేరినఁ జెచ్చెఁగఁ జూడదా పలుకఁ దెంతఁ చేరిన నభ్యం
 తరయుతుఁ డగుపురుషోత్తిము, కరుణవశము వనికి నతివగఁ యూహించున్

క. భీతిని దుఃఖావేశత, నాతత మగు చింతనముల నగుమూర్ఛకుఁ బే
 రైతనరు మోహ మనునది, భూతిఁ పయనైన యెఱుకపోస్తృతి యసఁగాన్.

మోహమున కుదాహరణము—

క. ప్రకటమనోభవతపనిరంతరదీర్ఘదిపంబు లెట్టకే
 లకుఁ గడతేచ్చి దూతఁ దగులాగునఁ బిల్వఁగఁబంచి యొచ్చిగో
 పిక యభిరామవేషమునఁ బ్రీతి సలంకృతిచేసి కృష్ణుఁ డిం
 చుకవడి రాకయున్నయెడ సోమకరావళి దాఁకి మూర్ఛిలున్.

స్తృతి కుదాహరణము—

క. ఉరమునఁ బాయకయున్నది, సిరి దా మున్నేమి తపము చేసెనో జలజో
 దరుమే నించుక సోకినఁ, బరితోషము మేను నిండి పాయను నాకున్.

క. ధృతియగు సంజ్ఞానాభీప్సితసిద్ధుల నితరవాంఛ శిథిల మగుట, స
 న్నుతుల మనోరాగాదుల, మతి సంకోచనము కలిమి మఱి వ్రేడయగున్.

ధృతి కుదాహరణము—

క. నీవల్లభుఁ డరయఁగ లక్ష్మీవల్లభుఁ డమ్మ మేలు మేలు లతాంగీ
 నీవు కృతకృత్యురాలవు, పో వీక్షించెద వసారముగ జగ మెల్లన్.

వ్రేడ కుదాహరణము—

క. వాడలవాడల వనితలు, వేడుకపడి చూడవచ్చి విలసిలపించా
 చూడునిఁ గృష్ణుని జూడఁగఁ, దోడనె నయనములు గప్పెఁ దొంగలితెప్పల్

క. ఘనమగురాగ ద్వేషా, ద్యనవస్థానంబు చపలకాఖ్యము హర్షం
 బన నోప్పు నుత్సవాదులఁ, జనుఘర్షజలాదికృత్యస్థిఁ దలంపన్.

చపలత కుదాహరణము—

క. నారి హరిఁజూచె మృదుహా, హఃసాతఁ దరలదృగ్విహారము తెసఁగఁ
హారములు ముట్టి చూచుచు, సారెకుఁ గన్గోల్పలంబు చచ్చెఁగఁ జేయున్.

హర్షమున కుదాహరణము—

చ. సరసులఁ బద్మకుట్టలమిషంబునఁ జేసినతొంటిసీతప
శ్చరణఫలంబ యిప్పుడు కుచద్వయచూ యివె పూను మస్సనో
హరుఁ డగుకృష్ణుఁ డిచ్చిననిరంతరకల్పలతానూనసుం
దరవనమాలికామృగమదద్విగుణకృతగంధబంధుత్వం.

—| ఆవేగజడతలు |—

క. క్రమమున నిష్టానిష్టా, గమచేతస్సంభవంబుఁ గనుఁగొన నావే
గము; మఱి యిష్టానిష్టా, గమనాశ్చర్యపత్తినామకము జడత యగున్.

ఆవేగమున కుదాహరణము—

చ. అడరఁగ గోవకృష్ణుని విహారమహోత్సవభేరి మ్రోయఁగాఁ
బడఁతులు చూడ వేడ్తపడి భాసురరత్నవిభూషణాభ్యము
ల్వడవెడ సంతరించుచును వీడ్వడఁ బూనుచు సంభవించుచు
నృడిఁ జనుదెంచి యెక్కిరి సువర్ణమయోన్నతసౌధశృంగముల్.

జడత కుదాహరణము—

క. పటుగతిఁ గృష్ణుఁడు తనముం, గిటికిం జనుదేరఁ గని సఖిజనులకు ముం
దట నుపచార మొనర్పదు, నటు గదలదు గదలకుండ దతివ ముదమునన్.

—| గర్వవిషాదములు |—

క. అవిరళమదమున నన్యుల, కవమానముసేతవలన నాత్మోత్తర్ష
వ్యవసాయత గర్వ; ముపా,యవిహీనత్వము విషాద మగుఁ జింతింపన్.

గర్వమున కుదాహరణము—

క. పెరుఁగుచు నటుగుచు నుండును, హరిణాంకుఁడు కాలి గోర నైనను బోలం
డరయఁగ నావదనమునకు, సరి యెట్లగు నంచు నొకవ్రజస్త్రీ పలుకున్.

విషాదమున కుదాహరణము—

క. ఓరమాణి నన్ను విడిచి ము,రారిఁ దగిలె మనసు నేనె యనుపఁగఁ జనియెన్
మారుఁడు నన్ను విడిచిపోఁ, డేహపున నైన నింక నెయ్యది తెఱఁగే.

—1 జౌత్సుక్యనిద్రలు 1—

క. కడువేడుకపడి మనమునఁ, దడ వోర్వమి యుత్సుకత్వనశ; ప్రియుఁ గల లోఁ
బాడగనుచింత నిమిలన, మడరఁగ నిద్ర యనుపేర సభినుతి నొందున్.

జౌత్సుక్యమున కుదాహరణము—

క. ఎలమిఁ గైచేసి గోపిక, లలరన్ హరిఁ జూచువేడ్డ లంతఁతకు నొ
త్తిల నెట్టకేల కోర్చిరి, నలినాటాగమవిలంబనము హృదయములన్.

నిద్ర కుదాహరణము—

క. ఒడికం బగు హరిఁ గలలోఁ, బాడగనియుపగూహనేచ్చఁ బొరయుటఁజూచి
వెడమొగించినకన్నులతోఁ, బడఁతిబయల్పొదువదొడఁ గెఁ* బాశేపుటములన్

—1 అపస్తారసుప్తులు 1—

క. భావింప మోహదుఃఖా, ద్యావేశము తాపకారి యగుచు నపస్తా
రావహ మగు; నేమిటనుం, బోవని సుఖనిద్ర పేరు భవి సుప్తియగున్.

అపస్తారమున కుదాహరణము—

చ. అలఘుతరోగ్రవక్త్రుఁ డగు నంగభవుం గలలోనఁ గాంచి తొ
య్యలి తనుఁ గావు కావు మను నస్కుట వాక్యము లుగ్గిడింపుచుం
బిలుచుఁ బికద్విరేఫములఁ బిల్వదు చేరువ నున్న బోటులం
దలరుచు లేచి త్రిస్తురు గదాధర కైకొనఁ బంత మిత్తజ్జీ.

సుప్తి కుదాహరణము—

క. నలినోదరు మృదులాంకము, తలగడగా నిద్రనొంది తరుణి ప్రభాతం
బాలసిన సుఖపరవశతం, దెలియ దతఁడు మేను సఱచి తెలుపుచునుండున్.

—1 ప్రబోధామర్షములు 1—

క. తెలిసి కనువిచ్చి గొబ్బున, నలవడఁ జూచుట ప్రబోధ మది; మఱి యపరా
ధులయెడఁ జూచుచుఁ బైకొను, నలుక యమర్ష మని తెలియుఁ డది భావజ్ఞుల్.

ప్రబోధమున కుదాహరణము—

క. నిద్రాసమయంబున బల, భద్రానరజండు పాణిపంకజముల ను
ద్యద్రాజనదనకుచములు, ముద్రించినఁ దెఱచె నేత్రములు సంప్రీతిన్.

అమర్షమున కుదాహరణము—

క. భానుఁ డపరగిరి దాఁటిన, మీనాంకుఁడు గోపసతులమీఁద నమర్షా
న్మానమతి నిక్షుచాపము, తా నందె ముకుందుఁ డచటఁ దడయుట తగునే.

—1 అవహిత్తోగ్రతలు 1—

క. పొడమినహస్తాదులయెడ, నడచున దెచ్చికొని యుండు టవహిత్థ మగున్
వడిచి గ్రతిపక్షులచ బొడ గని, యొడఁగూడిన చండభావ ముగ్రతయయ్యెన్.

అవహిత్థ కుదాహరణము—

క. తరుణులు గోప్యవశంబున, హరిగుణములు చెప్ప నవనతానన యై తాఁ
జరణాంగుష్టులును గొని, వరవర్ణిని భూతలంబు న్రాయుచునుండెన్.

• ఉగ్రత కుదాహరణము—

క. ఆచెలువకట మోల్లగోదరమై మిగులఁ గండఁ గుముదాహ్లాచే
నీచెలువకుఁ దాప్యశ, మోచితముగఁ గూర్పునూ పయోరుహనాభుక.

—1 మతివ్యాధులు 1—

క. దీనికి నిగి యగ్గ బని, కానుపు నత్పరత చేష్ట గలుగుట మతి; యె
దేని నొక గోగచూన నవ, నూనూలునఁ బొడము దస్త్రమమువ్యాధి యగున్.

మతి కుదాహరణము—

క. నాతీ సుశయ మేల మహీశలమునఁ జంగ్రు డగు నుపేగ్రుడు వినుమా
యాత్రనికరములు సోఁకిన, నేతలు శశికాంతమణులవిధమై యునికిన్.

వ్యాధి కుదాహరణము—

క. తరుశి హరిఁ బాసి* డెదగ, బెరియఁగ శశికాంత సౌధమెక్కిన నచటం
దహనశవ్యజనముఁ గ, ప్పరమును బూఁబాన్పుఁ గావిపుట్టము వలసెన్.

—1 ఉన్నాదచరమములు 1—

క. ఇది చేతనా బచేతన, మిది యని వివరింపలేని దిల నున్నాదం;
బదయతఁ బరమాగ్గోచిత, సమపాయముఁదలఁచెనేని చరమాఖ్యయగున్.

ఉన్నాదమున కుదాహరణము—

క. బృందావనమున కొకవని, తం దోకొని కృష్ణుఁ డరుగఁ దక్కినవనితల్
కందర్పవికృతి నడుగుదు, రందలి తరువులను లతల నాతనిశ్రోవల్.

చరమమున కుదాహరణము—

క. మురరిపుఁ డరుదేరిని తన, శరీర మేటి కని యొక న్రజశ్రీ గోరు
బరిపూర్ణ చంగ్రపొడుపును, సురభిసమీరాగమంబుఁ జూతాంకురమున్.

—(త్రాసవిత్తశ్చంబులు)—

క. ఏమటుపాటునఁ జిత్తము, తా మిగులం జెదకెనేని త్రాసం బయ్యెన్;
నేమటు బహుసంశయములఁ, దా మదిఁ దలఁపోయునది విత్తశ్చం బయ్యెన్.

త్రాసమున కుదాహరణము—

క. ఒకగోపిక లక్ష్మినా
యకుతోఁ బాలయలుకనుడ నద నెఱిఁగినయ
నొకయుటు మప్పడ యుజిమినఁ
జితహృదయ యగుచు నతనిఁ జయ్యనఁ బొదివెన్.

విత్తశ్చమున కుదాహరణము—

ఉ. అక్షబనామచం బతనియందు దృఢంబుగ నిల్చి పెండి యొం
డెక్కడనేనియు నొగ్గయ దించుకసేపును నాజనార్దనం
డెక్కడ నామనోరథము లెక్కడ యెక్కడికెక్కడంచు నే
దిస్తును జేరలేక నుదతీమఃశి దాఁ దలపోయు నాక్షలోక్.

క. పాటించి యొరచ్చితి నీ, పాటిఁ ద్రయస్త్రింశదుదితభావాఙ్గంబుల్
జేబుపడఁద్రయస్త్రింశ, శ్లోటి దివిజసేవ్యమానకోమలపాదా.

క. ప్రకటముగాఁ రత్నాది. ప్రకరణ మది యొక నవులఁ బ్రణతి పనగున్
సుకపు లలర శృంగార, ప్రకరణముచు నాయకోత్తరప్రకరణమున్.

క. నవనీరసవిలోలుఁడు, భవనీరసరసకరణపరిణతుఁడు నుధా
ర్ణవతల్పుఁ డనంతుఁడు మా, ధునపురిమందినుఁడు ప్రజవధూవరుఁ డున్విన్.

గద్యము—ఇది శ్రీవాణీవరప్రసాదలబ్ధవాగ్విధవ తిక్కనామాత్యసంభవ సుక
విజనవిధేయ అనంతనామధేయప్రణీతం బైన రసాభరణంబునందు రతి
గుణైకశ్చంబును సజాతీయవిజాతీయచైశ్చంబును విభావానుభావసాత్విక
భావసూచికభావంబుల లక్షణంబులును రత్నాదిప్రకరణము నన్నది

ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

ర సా భ ర ణ ము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీశుండు శృంగారరసా, నీశుండు ధువపట్టణేశుఁ డింద్రాదిదిశా
ధీశనునోహరుండు హృషీ, కేశుండు రక్షించు రుక్మిణీశుండు మహ్మక.

• క. మఱి సర్వరసోన్మత్త, నరయుచు బహుసంపదలకు నత్యాస్పద మై
మెఱసిన శృంగారరసము, తెఱఁ గంతయు విస్తరితుఁ డేటపడంగన్.

మ. భవి శృంగారము రెండుచందములు సంభోగంబు నవ్విప్రలం
భవిధాబు చ్ఛటి విఫలంభము చతుర్భావాబులైయుండు నె
య్యవి యాటే నభిలాష యీర్ష్య విరహాఖ్యానానువాసంబు లి
ట్లు వివేకింపఁదగు నిచ్చతులుఁబు తెల్సోక్త్యకరతామణి.

క. ఆలోకనభాషణములు, నాల్గినమాబచములు నాదిగ నెన్నం
జాలిన బహువ్రతంత్ర, శ్రీ లవి సంభోగ నామశృంగారంబుల్.

అభిలాషాదులు—

ఉ. చూచితి నేత్రపర్వముగ శూరకులాంబుధిచంద్రుని నునిశా
వీచులకంటెఁ దియ్యనయి వీనుల సోకెఁ దదీయవాక్యముల్
నాననుదోయి కబ్బె జతనంబుగఁ గత్పరింభసౌఖ్యము
ల్పాచవి చేసె నవ్విభునివాతెఱ ధన్యత నొందితిం జెల్లీ.

చ. కలయకమున్న రాగ మసెకం బగునే నభిలాష యిద్దఱు
గలసినమీఁదఁ బాయుట తగ న్విరహంబు నిజేశుఁ డొందు తొ
య్యితిఁ గనయంగ నవ్వనిత యెట్లు యీర్ష్య విదేశవాసులై
నిలుచుట దాఁబ్రవాసము గఁగింపఁగ నన్నియు విప్రలంభముల్.

వ. అభిలాష హేతుకం బగు విప్రలంభం బెట్టి దనిన.

ఉ. వీనుల కింపొనర్చునరవిందదళేక్షణురూపసంపదల్
గానఁగఁ గోరు లోచనయుగం బిదె యిప్పుడు తృప్తిఁబొందె నా
మేనికి పూణజిహ్వలకు మేలగుసౌఖ్యము లెప్పు డబ్బునో
మానిని యింతలోన నవమచ్చుఁ డెంత యలంచునోకదే.

న. ఈర్ష్యహేతుకం బగు విప్రలంభం బెట్టి దనిన.

- ఉ. ఏమని యెన్నవచ్చుఁ గమలేక్షణచేతలు నాకు నిచ్చట
 ధోమ నటించి పోయి పరభీరుత భీరును నొయ్యఁ జేరి పో
 రామి యొనర్పఁ జూచ్చె నుమరాజముఖి కనుఁగొంటె యింకఁ నా
 నామొగ మెట్లు చూచుఁ*దగునా తన కీకపటప్రయోగమాల .
- క. విరహాఖ్యానహేతుకం బగు విప్రలంభగ బెట్టి దనిన.
- ఉ. తానును నేను గూడి విరిదమ్మకొలఁకులపొంతఁ బుష్పితా
 నూనరసాలసాలములయొక్క లతాసదనంబులందు నిం
 పూనఁగ సంచరించుగతు లుల్లమునందుఁ దలంపఁ బాడిగా
 దే నలినాథుఁ డేల చనుదేఁడు సఖిమనీ యేమిచేయుదాఁ.
- వ. ప్రవాసహేతుకం బగువిప్రలంభగ బెట్టి దనిన-
- చ. మధురకు నేగుచుండి మధుమకి నల్లనిసోనఁ బాపమే
 బుధనిధి యిప్పు డేల కొనిపోవు నటంచు మది నివ్వయోగతో
 యధిఁ బడి గోపకాంత భయమందు; ముకుందుఁడు నన్వహింపియో
 విధమునఁ దూలునొక్కొ న్నెజగింపలనంచుఁ దలంచుఁ గూడిమిఁ.
- క. ఇట్లు మఱియును నొచ్చును, తట్లునఁ గరుణా శ్లకాభిధానం బన ర
 మ్య న్నమనానాఖ్యలియో, గట్లు ననం గృతుల గొడుగుతు గెయ్యుదాఁ.
- క. వనితపరోక్షంబునఁబత్రియును నియుని పరోక్షమునఁ బయోగాక్షియు గో
 దన మొనరించుట వల్లం, చినఁ గరుణా శ్లకవియోగశృంగార మగుఁ.
- | ఉదాహరణము |—
- చ. జగమునఁ బుష్పదామకము చంపెడి దయ్యను నాయురర్థమి
 దగిలి యిదేల చంపదు నితంబిని నేటికిఁ జంపెనో విషం
 బగు నమృతంబు నొప్పుమయంబున నావిషము న్నుధారణ
 బగు విధిచేత ల్లివి గదా యని పొన్న నజుడు నెవ్వఁడె.
- ఉ. ఎక్కడి కేగి తే మదన యిందుఁడు గండఁడు శూలిచేత ని
 క్కెక్క నింత పుట్టు నని యేర్పడ నింత యెరింగి రాష్ట్ర
 మన్న లుప్పట్టిట్లు మాని శిలాప్రతిమావిమానతఁ
 ప్పిక్లి వాసి గాచె తరుణీతరుణావలి నీవు లేనిచో.
- క. మానిని పతియెడ నేమిట, నేని యతని గవియనొల్ల నే నని మిగుల
 బూనినయునికికి వల్లన, మానాఖ్యలియోగ మనఁగ మహిలోఁ జెప్పె.

ఉ. మానసు యూఁది నే నతని మానితిఁ బొమ్మని పాసియున్నచోఁ
దానును మోసపుచ్చి సతతంబును గృష్ణుని తోడిగోస్తికి
న్తానస మేల పోవు తుది నన్నును బాదుగదల్పునో కదా
వానిచలంబె చెల్లు నని వందుఁ దఱోదరి సంశయంబునక.

వ. మఱి ద్వాదశావస్థ లెట్టి వనిన:

క. అరయఁగ శృంగారం బం, కురితము మఱి పల్లవితము కుచుమిత మనఁగాఁ
బరువడి ఫలితంబుననై, పరఁగు నవస్థాంతరములు పండ్లై డగుచుక.

వ. కొందఱుచుతంబున దశావస్థ లనియుం జెల్లు నది యట్లుండఁ గామశాస్త్రా
నుసారంబు లగుద్వాదశావస్థ లెట్టి వనిన చక్షుః, శ్రీతి, మనఃసంగంబు, సం
కల్పంబు, ప్రలాపిత, జాగరణంబు, కార్యంబు, అరతి, లజ్జాత్యాగంబు, సం
జ్వరము, ఉన్మాదంబు, మూర్ఛనంబు, చరమంబు నాఁ బరగు వీనిలక్షణం
బున కుదాహరణంబులు.

క. ప్రియు నాదరమునఁ జూచుట, నయనప్రీతియగు; మఱిమనఃసంగమగు
ప్రియుచేసఁజెత్తి మిడుట; నిశ్చయముగఁ బ్రియువలనికోర్కి సంకల్పమగుక.
చక్షుఃప్రీతి కుదాహరణము—

చ. విమలకపోలభాగముల వెన్నెలనిగ్గులలీల మందహా
సములు నటింపఁ గన్గొనలచాయఁ దటిల్లత లంకురింప దే
హము హరినీలరత్ననివహద్యుతితోఁ దులఁదూఁగ సర్వలో
కము నలఁచుకొరిఁ బొడగంటి సఖి ధ్రువపట్టణాధిపుక.

మనస్సంగతి కుదాహరణము—

చ. భ్రమరము కమ్మదేనియలు పాయలుగ్రోలుచుఁ దత్ప్రసూనగు
చ్ఛములఁ బ్రసక్తమై వెలయుచాడ్పున నాహృదయంబు చూచితే
కమలదళశక్తి యాదవశిఖామణిభవ్యగుణామృత ప్రహ
హముననె యోలలాడుచు నొకప్పడు నన్నుఁ దలంప దేమియుక.

సంకల్పంబున కుదాహరణము—

ఉ. త్రిప్పలఁ బెట్టి నన్నిటు రతిప్రియుబారికిఁ ద్రోచి నెప్పుడిం
గొప్పనఁ గమ్మకొవ్విరులకు నద్భుతంబులు సందడింపఁగా
నొప్పలకుప్పయై ధ్రువపురోజ్వలవీధులఁ గ్రాలుకొరి నే
నెప్పుడు చూతునొక్కొ మెఱుఁగెక్కినచూపులు చొకళింపఁగక.

క. వెలయఁగఁబడిఁగొనియాడుట, తలఁపఁబ్రలాపిత; మనోవ్యధంబొరలుచుఁ గో
మలి కనుమూయమి జాగర, మలత తనుత్వంబు కార్యమనియెడు పేరిక.

ప్రలాపిత కుదాహరణము—

చ. రసికుఁడు దానశోభి మధురప్రియభాషణశాలి సంతతో
ల్లసితముఖారవిందుఁడు కళానిధి సౌమ్యుఁడు చూపనద్యుతిం
బసగలవన్నెకాఁడు ధువపట్టణనాయకుఁ డంచు జాణ లిం
పెసఁగఁగఁ బ్రస్తుతింతురు గదే యతఁడెఱికి రాఁడు నెచ్చెల్లీ.

జాగరమున కుదాహరణము—

చ. గలిచితి నెట్టకేల కరిగెన్ దిన మంచు మదిం దలంపఁగా
నొలసినయినిశాసమయ ముత్పలబంధునిఁ చెచ్చె వాఁడు పె
న్నెల వలవైచె మీఁద రమణీ మొర నెన్నరువెంటినారి య
న్నలినదళాక్షుఁడుం దడసె నా కిటఁ గంటికి నిద్ర వచ్చునే.

కార్యమున కుదాహరణము—

ఉ. నీదగులీల యదృశము నీరజలోచనునంగునీయకం
బాదట సందిడండ యగునా మహి నెవ్వరికైనఁ గానునుం
బేర యనంగ దేహమును బేదగిలెం దుది నింక నీమనః
ఖేదము మాను మవ్వు యెఱిఁగించెద నింతయుఁ గైటభారికిన్.

క. వరునిదెస వేస్తే యుడుగుట, యరతి; నిజాచార మెడల నందినప్రేమ
త్తజీ లజ్జాత్యాగ; మనా, స్తరపరితాపంబుపేరు సంజ్వర మయ్యెన్.

అరతి కుదాహరణము—

ఉ. కైరవబంధుబంధురవికాసవిలాసము లేల మందసం
చారిత నొప్పు నమ్మలయకైలసమీరము లేల యొప్పునీ
కీరముపల్లులేల పరికింపఁగ నవ్వనలీల లేల శృం
గారము లేల నాకుఁ జెలి కంజదళాక్షుఁడు రాక తక్కినన్.

లజ్జాత్యాగమున కుదాహరణము—

చ. అలికులవేణి యేది సమయంబుగఁ జేసిరి మున్ను భూమిలో
లలనలకెల్ల నీవది యలంఘ్యముగాఁగఁ దలంపుమమ్మ పూ
విలుతునిచేతలంగలఁగి వేఱొకత్రోవలఁ బోకుమమ్మ నీ
ఐలువడి చూడుమమ్మ కమలేక్షణుఁ దెచ్చెద నింతలోషలన్.

సంజ్వరమున కుదాహరణము—

చ. చెలులు ప్రయత్నపూర్వముగఁ జేయుచునున్న హిమోపచారముల్
తలఁపఁగ వస్తువోయెఁ బరితాపభరం బుడువంగఁజాలు నీ
యలఘుచికిత్స యొడలుగ మచ్యుత నీకరుణామృతంబు మై
జలికి లతాంగికిం దనుపుసేయఁగదే యిదె నీకు స్మృత్యైవ.

క. చేతనము నచేతనము, న్నాతతముగ నేరదేని యది యున్మాదం;
జేతెలివియు లేనిది మూ, రాఘతిశయము; చరమయత్నమది చరమమగున.

ఉన్మాదమున కుదాహరణము—

చ. చెలులకు నేటికిం వ్రయమునెప్పఁగ నే నుదకంబు వోసి కో
మలముగఁ బెంచినట్టియెలమావికిఁ జెప్పినఁ బోయి రాదె పె
దలకడ నొంటిఁ బో వెఱతుఁ దా నని వచ్చినఁ దోడునంపనే
లలితలతావితానము నిలాధరుపాలికి మాతవృత్తికి.

మూర్ఛ కుదాహరణము—

చ. అతులతపః ప్రభావమహితాత్మలక్షణు గానరాని య
చ్యుతుఁడు లతాంగి నెమ్మనము సొచ్చి సుఖస్థితి నున్నవాఁడు నేఁ
డతని భజిత మంచు శ్రవణాదులు దద్దతవృత్తి నుంట నా
యతివ సఖీజనంబు భయమందఁగ నున్నది నిశ్చలాకృతికి.

చరమ కుదాహరణము—

చ. పడుచనొ పైదనో యలరుఁబ్రాయము నొంది యశోద నెయ్యపు
గొడుకు భజింపలేని బ్రదుకున్ బ్రదుకా యది యేల నాకు మా
మిడిచిగు రేమిబ్రాతి యటమీఁదట వెన్నెల యెంత నవ్వున
న్నెవపు మనోఁగ డేవఁగ సహింతు నె బోటి యసాహచర్యునక.

క. చరమచైవకు లక్షణ మిట్లురసి యెఱుంగవలయుఁ గాని యిచ్చో సత్యంబు
బురుషునితోడిసమూగమ, పరితోషము చెప్పవలయు భవ్యార్థముగి.

భస్మిత కుదాహరణము—

చ. పవడముమీఁదఁ గన్తురి యభస్మిటకుంభములందు సంకుశ
ప్రవిహితలేఖ లాయెగువ భావజనూత్నసితక్షతంబు లీ
యొవతికి భూషణస్ఫురణ నొప్పుచునున్నవి భూషితమ్మ మా
ధ్రువపురినాథుమన్ననఁ బ్రయాశతఁ బొందిన చిహ్న లన్నియికి.

వ. మఱి సంభోగవిశేషం బగు పంచపథశ్రృంగారం శబ్దమిది.—

క. శృంగారభంగులైదుతె, లుంగులు వాగ్విలసనంబు రహితైష్యం
బంగక్రియశంఖిర్ణము, సంగతిముగ మిశ్రమచరణ జనుగంసాశీ.

గీ. తలవ వాగ్విత్తి సంకీర్ణములును స్త్రీయలు
బరగు నొక్కొక్కవిధము నైపథ్యమైదు
తెలుగులై యుండు మిత్రంబు ప్రవిధ మి
ట్లుదాతశృంగార మేకాదశాంచితముగి.

క. తనమదిగ గలసంతోషము, ననజానన తాన చెప్ప వాగ్విత్తి యగు
ననచెయ్యులు నెచ్చెలులకు, ననయము గానంగివైన నది నయయ్యె.
వాగ్విత్తి కుదాహరణము—

క. కన్నులపండుగ నుమ్మి, నన్నుడు; తన్మణచయంబు పీనుల కమ్మనె;
బెన్నంగి దత్పరిరంభణ, మన్నిసుఖంబులకు నెక్కు పతివా నాకు.

అంగక్రియ కుదాహరణము—

క. తొయ్యలిహరికొంగిలింగని, పయ్యెని నెనుచువకుమోహముచుట తగువో
అయ్యధరముపై నంగుళ, మొయ్యన గదియించె జాపకుడుట తగునే.

క. ఎందును నైపథ్యమునకు, జందనభూషాంబర స్త్రసవములు వేర్వే
ఱొందు జతుర్విధ మొక్కటి, యందంబుగఁ బంచవిధములై యుండును.
అనులేపనశృంగారమున కుదాహరణము—

క. పనితకు హరియొనరించిన, నునుబూలు మకరికామున పారిలిప్పు.
బనలియుంబాహుయునిము, దనకును పలికింపు. మీ కద చచ్చిన భాగి.
భారణశృంగారమున కుదాహరణము—

క. యువతి రిత్నాభరణము, లనయములఁ గలకొట్టి హరికరింపు.
తనవంధు నిడదు నిశీచను, నన నెనమున హరివల్లనలు కరిమునకు.

పత్త్రశృంగారమున కుదాహరణము—

క. అలఘుకుచకలశయుగళమా, లలితోరుద్వయము నుద్వలసిత్తిక పిసగ
న్నుతికింపొసంగవలయునని, పొలతికికె ప్పొందుబులుగుంబుట్టమానిచ్చు.

*వాగ్విలసనంబునైపథ్యముక అంగక్రియ— మూలము.

†:న్నులకింపొసంగవలయునని తన మూ.

మూల్యశృంగారమున కుదాహరణము—

క. హరికృతకుసుమసమచిత, కరపదకటకంబు లమరెఁ గాతకు నిందిరి
దిరబృందనినదర్శుఁగార్ము, కరణము లవి యప్రయత్నకలితము లయ్యెన్.

చతుర్విధశృంగారమున కుదాహరణము—

క. హరివేషము దనయూతఁ, కరణంబున కౌతక్రియమొ కాని సురజ్ఞాం
బరముచు మఱికటకముఁ గ, స్తురియుచు వనమాలికయుచు సుదతిధరించెన్.

క. వైషణ్యము వాష్పృత్తియు, నేపారణిఁ గ్రియముఁ గూడనే సంక్షీప్తం
బై పరఁగు రెండురెండు స, మీఁపూర్వ నిలిచెనేని మిత్రము గృతులన్.

సంక్షీప్తశృంగారమున కుదాహరణము—

క. దర్పణముఁ జూచి తిలకము, దీర్ఘఁ నగవులకు వెనుకడె సన్నిహిదా
నేర్పడఁ గని సరసోస్తు లెల్లర్చ నతివలేది కుచములుఁ గూడినె హాన్.

వైషణ్యక్రియాశ్శక్తిమిత్రమున కుదాహరణము—

క. ఆభివశృంగారముతోఁ, ప్రభుల జువీరఫలము బాలకి చేతన్
రథసముచ నంపికొనియెద, విభగమనా మరునిశంక్రి తెనుగేనెనవే.

వాష్పృత్తిక్రియాశ్శక్తిమిత్రమున కుదాహరణము—

క. హరిమురీనాదముచతుఁ, గరతాశభ్యనులు చెలఁగఁగాఁ గలకంఠ
స్వరములఁ జాచుచు నాడిరి, గురుతరమోదమున దివ్యగోపిక లెల్లన్.

వ. మఱి భావోదయాది చతుష్టయఁ బెట్టి దరిన—

క. తరఁగఁ భావోదయముచు, జను భావకములు భావసంధియు బుధరం
జన మగు సౌవభబలతయు, ముచుకొని సాచారిభావములు దీప్తించున్.

ఉ. ఏ దేఁట యొక్క భావ ముదయించు మనంబున నివ్వింపులు భా
వోదయ, ముచ్చవించువది యొప్పు శమించుట భావశాంతి, స
మ్రోద మొగిన్ రసద్వయము ముట్టి జనించుట భావసాధి, ప్ర
హ్లాదవిధేయభావశబలత్వమగు నృణుభావసూచనన్.

భావోదయమున కుదాహరణము—

క. తెఱవాలికకన్నులక్రొ, మ్రొలుఁగులుఁ గుచకఠినతయును మెచ్చులె హరికి
న్నెఱుమీనై తాఁజేలై, వఱలె నతం దనిన నింతి వదనము వంచెన్.

భావశాంతి కుదాహరణము—

క. పొలయలుకఁజేసి బొమముడి, నొలసినకోపంబు చరణయుగళముపైఁ జూ
ఘ్రులు నిలుపు ప్రియునిమదనా, కులత్పమునశాంతిఁబొందె గోపాంగవకుఁ.

భావసంధి కుదాహరణము—

క. అసురలపై దండెత్తిన, యసిశాస్త్రాయుధుని నిశ్చలాంగములను బెం
పెసఁగనుదయించెఁబులకము, లసమపటహనినదములఁ బ్రియావచనములఁ

భావశబలత కుదాహరణము—

క. నానోముఫలమునుష్ఠి, శ్రీనిధి ననుఁ జూచి నన్నసేసెఁ గులస్త్రీ
లీనీతి మెచ్చనేర్తురె, మానితిఁబో బ్రదుకుఁ గలదె మదనునిచేతఁ.

వ. మఱి రససంకరంబులు (ఎక్కివనిన)—

క. రసములు రెం డొకచోట బె, రసి వచ్చిన నివ్విభంబు రససంకర మై
మొసఁగునుశృంగారముతోఁ, బొసఁగరసములిందుఁ*దెల్లముగరచియింతుఁ.

శృంగారహాస్యసంకరము —

క. కదలక తమాలపోతము, తుదిఁ గేసి వసించియుండఁ దొయ్యలి కృష్ణా
బెదిరింపకు మొఱుఁగును మఱి, కదలక హరిషితుఁడయ్యడి కలనల నవ్వెఁ.

శృంగారరౌద్రసంకరము—

క. విహగారూఢుఁడ భామా, సహితముగ గృహీతపారిజాతోజ్జ్వలఁడై
మహికి నరుదేర వెనుకొను, సహస్రనయనుఁగని కవిసె సక్రోధుఁడై.

శృంగారకరుణాసంకరము—

క. ఇతిచనుఁగవలభరంబుల, నటగొనులు వడఁకఁ గాళియస్త్రదమునతుల్
మొఱు లిడుచు వచ్చి కృష్ణుని, యటకాళ్లం దలలు మోపి రక్త్రులుదొరఁగఁ

శృంగారవీరసంకరము—

క. నెఱికయు గనయముఁ బయ్యెద, చ్చెఱుగున బిగియించి విల్లు చేకొని సురల
దఱుఁ బొగడ నసురవీరునిఁ, బఱపుదు నని సత్యభామ బాణముఁదొడిగెఁ

శృంగారభయానకసంకరము—

క. పడగలసర్పముపై నీ, కొడు కాడెడు నన్న నందగోపిక కడుఁద
ల్లడమునఁ బెదవులు దడుపుచు, వడఁకె బవనచలితకల్పవల్లియ పోలెఁ,

శృంగారాద్యుత్సంకరము—

క. నున్నది తమాలతపై, నున్నది గిరియుగము మీఁద నుడువతి యటమీఁద
దన్ని బిడతిమిర మనఁగాఁ, జెన్నగు ప్రజవనిత శౌరిఁ జేరి భజించెన్.

శృంగారశాంతసంకరము—

క. ధ్రువునకు దివిజయువతు లా, త్థవిలాసముఁ జూపవచ్చి తద్విమలతపః
ప్రవణంబున నందఱు వీ, తవికృతులై చనిరి పేదతరులంబోలెన్.

శాంతబీభత్ససంకరము—

క. భూలత ముశివడఁ జక్ర, జావలలు నిగుడంగ నండజధ్వజుఁ డా ర్చెన్
గీలాలమాంసఖండక, పాలమయము చేసె నసురభటసైన్యములన్.

క. అరయంగ మఱియు రససా, కరము లిటులు విస్తరింపఁ గలుగును మహిస
ర్వరసాంతరములయూమను, విరోధిరసమొక్కఁడు ద్వి- విస్మృతకృతులన్.

క. అప్రతిమం బగుశృంగారప్రకరణ మిట్లు భాసురం బయ్యె నితాం
తప్రాధి నొనఁచెద లో, కశ్రీతిగ నింకనాయకప్రకరణమున్.

క. స్రువపురినాథుఁడు దివిజ, స్రవరశిరీటతటరత్నరంగితనిజసా
దవిమలపీఠండు భూగో, లవిభుండు రక్షించు మహర్షి లాలితకరుణన్.

గద్యము:- ఇది శ్రీవాణీవరప్రసాదలబ్ధ వాగ్విధవ తిక్కనాచార్యసంభవ సుక
విజనవిధేయ అనంతనామధేయ ప్రణీతమైన రసాభరణాంబునందు శృం
గారివిశేషంబులగు నవస్థాంతరముల విధానమును ద్వాదశావస్థల విధం
బును బంచవిధశృంగారంబును భావోదయానచతుష్టయంబును రస
సంకరంబుల తెలుగును శృంగారప్రకరణంబునన్నది శ్రీతీయాశ్వాసము.

శ్రీగణ్డు.

ర సా భ రణ ము.

చతుర్థాశ్వాసము.

- క. శ్రీనాయకుఁ డఖిలధరి, శ్రీనాయకుఁ డప్రణాదివేయమునిచ్చి,
 ణీనాయకుఁ డీస్థవనగ, నీనాయకుఁ డెలఱు నానావిధమును నున్నాన్.
- వ. నాయకప్రకరణం బెప్పిదనిన, నాయకత్వంబు బ్రధాననాయకులు, సర్వ
 రససాధారణనాయకులు, కేవలశృంగారనాయకులు సహాగం నిర్విభా
 బైపరంగె నందుఁ బ్రధాననాయకుడు కావ్వలంకారవ్యర్థము నొప్పుప
 న్నందె నున్న యుచుదలఱుగుట వినఱియెనక.

— సాధారణనాయకులు —

- క. ఎలమి నుదాత్తోద్ధతులన, లలితుఁడు శాంతుఁడు నాఁ గలఁడు నాయకుని
 స్థుల భీరపూర్వు లనువా,రలు వలువుడు నాఁడు సర్వగ్రసహనాంశుత్వం.
- అందు ధీరోదాత్తుఁడు—
- క. భూరికృపామృతరసవి, త్తరుఁడు ధీరుఁ డతిసత్త్వికముఁడు పునఁ
 భీరుఁ డధికధనుఁ డవఁగా, ధీరోదాత్తుఁడు సుస్తూతీకిఁ బునఁ గిలు.

ఉదాహరణము—

- క. తనుఁ బొగడ సహింహఁడు శత్రుని నై నాదెగి సఖింహంబుఁగఁగఁడు మానసము
 గినుకయుఁదోఁపఁగనీఁ డాననమునఁ గీర్తిసుధగుఁ డానన రసముఁబిదాడ.

ధీరోద్ధతుఁడు—

- క. సులభక్రోధుఁడు మాయా, జలనిధినావికుఁడు దర్పసామ్యయుత్తం
 డిలఁ జంకవృత్తుఁ డవఁగా, వెలయుచు ధీరోద్ధతుఁడు విభుఁడున్నాన్.

ఉదాహరణము—

- క. రక్తసులు మీరు మీరును, రక్తసులై నిలిచి రిపుడు రామునిబాంధ
 చిక్కితిరి పొండచుచుఁ గపు,లక్ష్మి జముగఁ గెడపుదుగు బశాన్యునిబంధుఁ.

ధీరలలితుఁడు—

- క. వివిధకళానిష్ఠుఁడు సుఖ,నివహంబులతానకంబు నిశ్చితుఁడు నా
 పవనిఁ బఁచరించునాతఁ డ,లవునం బొగఁతోందు ధీరలలితుఁ డవఁగఁడ.

ఉదాహరణము—

చ. అనఘుండు ధర్మసూనుఁ డఖిలావనికిఁ బలియయ్యె మత్సుతుర్
సునిశితశస్త్రులఁజముఖసూరులు భారములేరు నాకు నీ
యనిమిషభూరుహం బభిమతావహ మంచు వధూసమేతుండై
మనమునఁ జింత వంత యయిమాత్రములేక సుఖించు శౌరిదాక.

ధీరశాంతుఁడు—

క. నీరుండు స్రవస్సచిత్తుఁడ, సారకృపాస్వితుండు నాఁడఁ గ్రుత్తుఁడు శగుకుం
కేరుహభవకులజనితుం, డారయఁగా ధీరశాంతుఁడన విలసిల్లుక.

ఉదాహరణము—

క. హరిచేతఁ గుణేలత్వం, బరుదుగవీక్షణియు సువదాభ్యంత్రు
స్థిరతఁ గని శాంతభావముఁ, భారసి సుశీలుఁడన విష్ణు పుంగవఁడనెల్లెక.

—1 నాయకనాయకాశ్రయకరణము—

క. ఒసరఁగ శృంగారరసం, బున కాశ్రయణంబు గాన బుధుల్లెను ను
లనునట్లుగ నొనరించెద, ఘననాయకనాయకాశ్రయకరణం బెల్లెక.

క. అనుకూలుఁ డనఁగదక్షిణం, డనధృష్టుడనఁగ కళసమాహ్వయుఁ డనఁగా
మును చతురత గలశృంగారనాయకులు వీరి నల్పవరం బెలియనగుక.

అనుకూలనాయకుని కుదాహరణము—

ఉ. లేరె పదాఱువే లనఁగ లెక్కికునెక్కినచాళివాసముఁ
శౌరికి వాఁతఁ డ్రియము చాలఁగఁ గల్గులు సత్యభామకుఁ
భూవికేష మవ్వనితపుణ్యమొ చక్రకృపాసమ్మచ్చయో
యాచయఁ బొలిపిత మిల నన్యులకు ననుకూలకేర్పవ.

సక్షిణనాయకుని కుదాహరణము—

ఉ. హరిము లిచ్చె నాకుఁ జెలి యారతిరాజులగుదు నాకుఁ
స్తూరిక యిచ్చె నాకు మధుసూదనుఁ డుగిర మిచ్చె నాకుఁ
యూరము లిచ్చె నాకు జలవిదరుఁ డీపురుషుఁడ నాకు క్షే
గారరసేనుఁ డిచ్చె నని శౌతుకమందుమ చెల్లెదలెల్లెక.

ధృష్టనాయకుని కుదాహరణము—

చ. చను నెడపిన్నదాన ననుఁ జాయలు వచ్చెకు వేఁచనన్నమా
వనతరువల్లికాకుసుమవాసనగంధము కంబకాశ్రయ.

జితము లీ ప్రణంబులు ప్రచండపుటెండ చెమర్చుటల్ సతీ
ఘనముగ మోవి గండుట తగ న్విను శంఖరవం బొనర్పఁగాఁ.

శకనాయకుని కుదాహరణము:—

చ. చెలియ యిదేలొకో చెవియఁ జెక్కు నెఱుంగకయుండ నిన్నునోఁ
బలికెనె శౌరి యిట్లులుగఁ బాడియె నొచ్చిన నోరఁబల్లఁ డ
ద్విలసితమూర్తి నిన్నునొకవేళ హితంబుగ నొయ్యఁబల్లుటల్
గలిగెనెయేని వెల్లవిరిగాఁ గలహించిన నాడలే యొరుల్.

క. వరనాయకులకు నుచిత, స్థరలీల విటుండు పీతమర్దనుఁడును నా
గరకుండు విమాషకుండును, నరయఁగ విశ్వాసు లగుసహాయులు భరణిన్.

చ. మంచితనంబున నిర్విభుఁడు మాను నాయకునంతవాఁడె యొ
క్తించుకవెత్తి నాయకునకీనగుణంబులఁ బీతమర్ద దా
మించుగఁగూర్చ విప్పఁగలమిత్రుఁడు నాగరకుండు లీల న
ద్విండు విమాషకుండు గడువేడుక నాయకనాయికాదులన్.

క. నాయకులసలకెత్తాభి, ప్రాయఁబునఁ దర్పహాయభంగులు చెల్లెం
ద్రయలరు నాయికలను స, హాయుల నటఁ చెలియవలయు నది యెట్లనినన్.

— నాయికాలక్షణము —

క. భక్తి స్వరీయ యనంగాఁ, బరకీయ యనంగ వెండి పణ్య యనంగాఁ
బరగుడుమూఁడు తెఱఁగుల, వరసతియుఁ బరాంగ నయునువారస్త్రీయన్.

చ. వెలిమిటి క్షమై నవనిఁ జేతి నొనర్చు నొకప్పుడేని తాఁ
శివమిటిమీఁది మాటలును బెన్నిటియిష్టముగాని యాత్మలో
నురుకను రాన్పి. వెండి క్రియమొందును జాణిఁ జారుడబ్బినన్,
మును కనమెల మ్రొగి వెడిమోమిడుఁ బణ్య విటుండు వచ్చినన్.

స్వకీయ కుదాహరణము:—

చ. సేవకాదుచుండని నువ్వేక్రొడ నీమఱఁదల్ సమీ నినుం
నాని పరిక క్షిప్త దని గారవమొప్ప మదంబు పట్టులే
లా నదిమోనె యంచు నను లాలనచేసిన భావమాత్మలో
కెరలఁ దన్నుపానుపున కేడువేళఁ దలంతునే సఖి.

పరకీయ కుదాహరణము—

ఉ. అత్తయు నూరలేదు మగఁడా మఱిమందకుఁబోయి రాఁడు నే
నిత్తటి నొంటి నుండు దనియేఁ జనుదెంచితిఁ గృష్ణరాయ నీ
చిత్తమెఱింగి మూలదెసఁ జీకటి దాఁచినదాన వెన్న గో
ఁతొత్తననుండి యేల నను నూరకె చూచెదు తొంగిచూపులన్.

పణ్య కుదాహరణము—

ఉ. వేసరఁ డిందు రాఁదొడఁగె వెన్నుఁడు నీవును నమ్మరారిడైఁ
జేసితికూర్చి మాను మనిచెప్పితిఁ జల్లకుఁబోలె నెప్పుడుకొ
గాసి యొనర్చితే కుడువఁ గావిగొనం బడవెల్ల మాని నీ
వాసరసీరుహోత్సునకు నాలపుగా దొరకొంటె కూతురా.

క. మున్నొకని యధీచముగా, కున్న రమఃశి నొరులెఱుంగకుండ రమించుకొ
మిన్నక యెవ్వఁ డతని కా, కన్నియ పరకీయయట్లకా నెన్నఁబడుకొ.

ఉదాహరణము—

ఉ. కన్నియ నేను నన్నుఁ దమకంబున నేటికెఁ గొంగువట్టె దా
సన్నఘనక్షమాజముల చక్రీఁ జరించెద రల్లవారె మా
యన్నలు మానుమాను మని యల్లనఁ బల్లఁగ బుజ్జగించుచు
నెవ్వఁడు గోపకామిని నవీనసుఖాంబుధిఁ దేల్చె నేర్పునకొ.

క. తొలితొలి ముగ్ధయనంగా, నలరిన మధ్యమయనంగ నటఁ బ్రాథమ్యనం
జెలువగు యశావనవయసునఁ, గలిగిన సంకేతనాయికలు మువ్వరొగి.

ముగ్ధ కుదాహరణము—

మ. హరిఁ జూచె దరుణీలలామ నతవక్త్రాభోజ మొప్పు న్నసా
కరరేఖం బురణించుఫాలమున రంగద్భృంగసంఘాకృతిం
గురులాడం గ్రముకంబుల నిగుల వత్తోజాతముల్ స్రీడయం
దెరలోనిల్చు సువర్ణపుం బ్రతీమభాతి స్తస్తిభావంబునకొ.

మధ్య కుదాహరణము—

మ. నడపొప్పు స్తురికంబుతో నయనకోణంబు ల్లెఱుంగెక్తఁగా
నొడుపు లేనెల నీనఁగా నులియఁ గొనుండీగె చన్ద్రయి మా
రెడుపండ్లం దెగడంగ నంగ న మురారిం జూచెఁ ప్రేమంబు గ
ప్పెడు సిగ్గు న్నటి సిగ్గుఁ గప్పెడు మనఃప్రేమంబు సఁధిల్లఁగాకొ.

ప్రగల్భ కుదాహరణము —

చ. పొదుపై వృత్తనితంబ మొప్పుగఁ గుచంబుల్ క్రొవ్వి యొండొంటితోఁ
గదియం గుంకుమచంక రేఖ నొసలం గన్నట్టఁ బ్రద్యుమ్ను ను
చ్చదభద్రేభముభంగి బింకమునఁ నచ్చందస్థితాలోకనం
జూడవం గృష్ణనిజాచె నిందుముఖ ప్రేమోత్సాహ ముప్పొంగఁగన్.

ప్రశ కుదాహరణము—

మ. ధరనప్రసనభారము నివిమలవక్త్రస్ఫూర్తియున్ రంజితా
ధరబింబంబును భూలతానటన సౌందర్యంబు నుత్పంగగా
శరతాస్తక్తియు నూర్జ్వలసంగమసిరూపశత్రుంబునుం గల్గు నం
బురుహమోదిని చూచెఁ గృష్ణనసితాంభోభృతసమశ్యామునిన్.

లోల కుదాహరణము—

మ. అలఘుశ్రోణియు లంబమానపృథుఘోరాకారము న్నాభిదే
శలుకచ్చిర్గుకుచంబులున్ ఘటసదృశస్థూలతుండంబు నై
పలుమాటు నిడుచుడిఁగెనవ్వు నగుచుం బాహగ్రములాసచిచి
ట్టలువెట్టు నిటుమోమునై జరత కష్టం బిట్టిది న్వేష్యయే.
సీ. బాల్యమునుయావనంబును ప్రాశతయును, లోలభావంబుగలవద్దలోచనలకు
డెందుమనయందు నింపు నుట్టింపఁజాలు, నట్టివశ్యావిధానంబులెట్టివనిన.
క. బాలకీ మరగించుట తాంబూలాంబుల సురభిగంధపుష్పంబులఁ జి
త్రాలోకనభాషణముల, శాలీమృదులాన్నపాన సంతానములన్.

ఉదాహరణము—

చ. కలకముకూచ్చి మైనలఁదుఁ గమ్మనిపూసల దోవుఁ గొప్పనన్
శలరసభక్త్యభోజ్యములఁ బానములం బరితృప్తిచేయుఁ ద
మ్ములమిడుఁ జెచ్చుటచ్చముల మోపు ముఖాబ్జము కామతంత్రముల్
మోలపుఁజూపుఁ బాయవశమే హరి నాయబలాలలామకున్.

క. హారంబుల నానాలం, కారంబుల విశదసురతకౌశలముల ర
మ్యాదామన్తెల నిం, వానిన జవ్వనపుటింతి యలరుం బతికిన్.

ఉదాహరణము—

చ. హరిము లున్ననైస్తనములం దోడఁగూర్చు రచించుఁ బెక్తలం
కారిము లంకికంబులఁ దగ న్వనలీలల నిం పొనర్చు వీ

జారుచిఁ జూపు నూత్నరతి నై పుణభేదములం బెనంగు నీ
శౌరి లతాంగి యావనము సర్వము నీవిభుచేతఁ జిక్తదే.

క. ముక్తున లొద వెశిపరుకులఁ, డక్తరియరుకలరు బహునిడంబాబులఁ బె
పెక్కినసురతప్రచురతఁ, జిక్తుఁజుమీ ప్రాశయైన చెలువయుఁ బతికికొ.

ఉదాహరణము—

ఉ. ముక్తుచలునఁ దేనెలగు మాటలు పుచ్చు సహర్షిశంబు నొ
క్తోక్త నెపంబుమై నలిగి యుక్తిలికిం దమకంబు తప్తయు
న్నిక్తిలిసేయు నొంజారుల మెచ్చని గాఢరతప్రసేవిత
ల్లక్తకచూపు శౌరి మిగులంగలదే మహి నెట్టి ప్రాశయకొ.

క. ప్రియములుచలికిఁగఁ జాలును, నయమున నొక్తింత చూచినంజాలును స
న్నయచాలుఁ గరాంబుజముల, రయమున మిన్నండు లోలరతిసౌఖ్యమునకొ.

ఉదాహరణము—

చ. కనుఁగొనినపు నాదరము గన్గినయట్టుల యుతికస్థలం
బున వసియుండు నామకరపుష్కరసంజ్ఞయొనర్చు మిన్నకై
నను దలపెట్టి హాస్యవచనంబులు యాదవరాజుపాలి కే
మని చను లోల ప్రీతియగునా కడివోయినపుష్ప మెయ్యెడకొ.

స్తి. ఇంక శృంగారనాయికలునా నెనయన్త్ర తెఱవలుగలరు స్వాధీనపతిక
వాసకసజ్జకాహ్వాయ విరహోత్తంకితాభ్యాస విప్రలభాభిధాన
ఖండితోచితనామ కలహంతరిత ప్రాప్తితప్రియ యభిసారికాన్తసిద్ధ
వీరు ముక్తమని దిగ్విజయలక్ష్మణు వీరలకు నాయకానుకూలంబులందు
నాని మాతి బోటి దాదికూతురు పాదు, గిరివనిత యెయ్యేని యొక్త
ముద్ర దాగ్నియున్నముద్రియ శిల్పిని, స్వవశ తత్సహాయ లవనియందు.
క. పతిచేనెప్పుడు నుపలా, లితయగు స్వాధీనపతిక; లెన్నగ సదన
స్వతనురు లలంకరించుచు, క్షితి వాసకసజ్జకాఖ్య చెలువునిరాకకొ.

స్వాధీనపతిక—

క. మురహరునియరఃస్థలి సు, స్థిరమై యన్విభుసముల్లసితదరహాసిత
స్ఫురితవచనామృతాదులఁ, బారమును సుఖయించులక్ష్మీ బొల్తురెవనితల్.

వాసకసజ్జక—

క. హరిరాకకు నిచ్చలు ము,దిర మొప్పు నలంకరించు దేహమునం గ
స్తురి సురతరుసుమంబులు, సిరసునఁ దగ సత్యభామ చెలువగుచుండున్.

క. విరహోత్తంతి యనునది, వరునితడవు నైఁవలేక వగనొందు; నధీ
శ్వరుఁ డిక్ష్తకు రాకుండిన, భరపసునది విప్ర,లంభ భావజుచేత్.

విరహోత్తంతి—

క. మంద కడుదూర మాగో,విందుఁడు రాఁడేల యనుచు విరహాతురతం
బొంది యొకగోపకామిని, చుమరుఁ గ్రాఢించు బ్రాణసఖులం దలఁచున్.

విప్రలభ—

క. సుకేతస్థలమునకు, బంకజద్మశుఁ డేలరాఁడు భయభీతుల నే
వంకఁ గరుణింపఁబోయెనొ, యికేమర నమ్మఁదలఁపఁడే మదనార్తన్.

క. ఇతర దెస రాత్రి రతిచి,హ్నితుఁడగుపతి తేపుగని సహింపనియది ఖా
డితయుఁ; గలహంతరి తన,పతి నవమానించి విదపఁ బరితప్త యగున్.

ఖండిత—

క. మరసిజశరహతమగు నా,మరసది నీకెఱుంగరాదు మాధవ యీ శే
నను సోఁగిన మరనాయుధ,తనువ్రణముల నిపుడె చూపె దాపముచాలన్.

కలహంతరిత—

క. కోపించి జనార్దను నే,లాపల్లితి నపుడు వీరులకు నహితముగా
నోపఁడతి యిపుడు మదనుని, కోపము సైరింప నాకు గోచర మగునే.

క. ఒకదేశమునకుఁ దననా,యకుఁ డేగినఁ జిన్నవోవునది ప్రోషితభ
ర్తృక; నిలుపోషక ప్రియునొ,ద్దకుఁ జను నభిసారికాభిధాన తలంపన్.

ప్రోషితభర్తృక—

క. మధురకు నేగెం జెలియా, మధుమర్శనుఁ డింక నేఁడు మగుడుటయెప్పుడో
మధుమాసకీరకోకిల, మధుకరతతు లేపురేఁగి మదనుని గూడన్.

అభిసారిక—

క. అందెలు దొడిగితి నీవు ము,కుండునియు న్నెడకు నరుగఁగోరి లతాంగీ
పాం చెఱుంగవేకదా నీ,కుం దెరువున నివియ తోడికొండ్లిలునుమీ,

స్వాధీనపతిక కుదాహరణము—

చ. అలయక తీర్పుఁ గుంతలము లందముగాఁ దిలకంబు దీర్పుఁ బు
వ్వులు తుఱుమొప్పుఁజెట్టుఁ దొడవు ల్విడుగు న్నికలాంగకంబుల
నవులు వమరంగఁగట్టు శుకవాణికి వేణుధరుండు కూర్చి ని
చ్చులుఁ జెలియా యిటేని దొలిజ న్నమునం దిది యేని నోఁడెనో.

వాసకసజ్జిక కుదాహరణము—

చ. సుదతి నిజాన్యదీధితులు సోఁకి కరంగువిహారగేహముల్
పొదలుకేరీరవాసనలఁ బొంపివోవఁగఁజేసి పానుపు
న్నదువుగఁజేసి క్రొవ్విరుల మేను నవీనవికాసలక్ష్మికా
న్నదముగఁజేసి నీదగుప్రసన్నసమాగతిఁ గోరి యచ్యుతా.

విరహోత్తంతి కుదాహరణము—

ఉ. కోమలి కృష్ణఁ జేమిటి కొకో తడవుండె నతుండు సస్త్రభా
ధాముఁడు కావ్యగీతరసతత్పరుడై యట నిల్వఁబోలు నేఁ
డే మియు లేదు ని న్నచటి కే మని పంపుచు వేడికొందు నా
కామునిఁ గన్నవాఁ డతఁడు గాన రయంబున వచ్చు వానిచేక.

విప్రలబ్ధ కుదాహరణము—

ఉ. వ్రేతలఁ జిస్తులంబులుపు వెడ్డరికాఁ డిదె ప్రాప్తవోయె సు
కేతనివాస మశ్రుల నొగిం దడుపంబడియున్ దురాశ లే
లే తనలాగు గంటిమిగదే పద క్రమ్యుఁ బోద మంచు న
జ్ఞాతదళాక్షి యారెలుఁగుపాటునఁ దూలుచుఁ జెప్పెఁ బోటితోన్.

ఖండిత కుదాహరణము—

చ. కొమరుఁడ రాత్రి యెక్కడనొకో విహరించితి నీకు నాకుఁ బ్రా
ణము లరయంగ నేకమని నన్నుఁ బ్రియుంబున నీవు ప్లువా
కృష్ణము నిజమయ్యె నీయొడలి యంగభవక్షతము ప్లివీయచి
త్తము నొగిలించె నంచు వనితామణి ప్లు నిశాటభంజనున్.

కలహంతరిత కుదాహరణము—

ఉ. ఇచ్చు సురద్రుమంబు క్రియ నేమని చెప్పినఁ ద్రోపునేయఁ చే
యొచ్చెము లేదు శౌరిదెస నూరక నీ విట న్గలాడి యీ

యచ్చనఁ గాముబాదిఁ బడి తాహృదయంబు సహింప నేమిట

త్రైచ్యురెంచు వానికని మిన్నక చింతిలు నింతి నెవ్వగ్గ.

పోషితభర్తృక కుదాహరణము—

ఉ. మన్ననపాత్రుఁడైన యభిమన్యునిపెట్టికి నేఁగి యేలొకో

పెన్నుఁడు తన్నయిం దడసె వేమఱు నవ్విభురాక గోరి నా

కన్నులు కెన్నునంబుఁ దమకంబున నాచెసయంద యుండు నిం

కెన్నుఁడు వచ్చుచో యని మృగేక్షణ బెర్సిలుఁ గాముచేతలగ్.

అభిహరిక కుదాహరణము—

ఉ. ఈలితేందువోచులకు నీకుగఁ బూనితి మల్లెదండలు

స్త్రైయగ వెల్లపుట్టమును నిర్మలమాక్రిక భూషణంబులు

జాలవె నీరజోదరుని సన్నిధికిం జన నందె తేల కొం

క్షిలు పడఁకులైనఁ దరుణీమణి కార్యము దప్పకుండునే.

చ. తత్సజ్జనంబులగుణవిశేషంబు లెట్టి వనిన—

క. సాహోస్తులు కలుకుచు సంఘాదిక హితవృత్తిఁ బలుకుఁ జతురిక మధుర

స్త్రైహోస్తులు కగఁ బలుకును, సారిక మఱి దూతి పల్లు సంధాహోస్తుల్.

చ. మఱి ఫిర్రాఫీరనాయికల తెలుఁ గెట్టి దనిన—

క. తలరక్త ధైర్యము మనమునఁ, గలిగినయది ధీరనాయికానామయగు

నెలయచు ధైర్యముచాలని, నలిగిపోచన యధీరనామక యయ్యెగ్.

ఫిర్రాఫీరనాయిక కుదాహరణము—

క. అలిగిన దీర్ఘక నే మా, అలిగి మనం బరయ మునిశితాక్షుడ నైన

నైలఁతుక తమకమునాదియు, నెలయంగ నిద్రించు భావ మే మనిచెప్పగ్.

అలిగిన కుదాహరణము—

క. అలిగిన కోమలిఁ దీర్ఘకి, తలఁపరయం గడటనిద్ర చాల్చిన మదిలో

నిలుచోపక చో జిచ్చని, వలిపితులన చొప్పి చెనుంగవం ద్రియునదిమెగ్.

చ. ప్రియుని నోటలేకి పెద్ద భర్తించును, సంతఁ బోక కలఁచు నాగ్రహమునఁ

బహుష యచఁగి బరఁగు పంకజవిశేషే, యవ్వీధంబు దగ నుదాహరింతు

బహుష కుదాహరణము—

చ. మాపటివేళ బోలులసమక్షమునం ద్రియు బాహువల్లికల్

కోకనాటకం బట్టి క్రియ కూటగృహంబున కీడ్చి బాష్పముల్

పైపయిఁ గ్రస్తుఁ దొట్టుపడుపల్లులఁ దప్పలు దెల్పి చెప్పి తి
న్నేపనికైన నోరి నిను నింక సహింపను నొవ్వవేయుచున్.

వ. మఱి యుత్తమమధ్యమాధమనాయకల తెలు గెట్టి దనిక—

—| ఉత్తమనాయక |—

క. సముచితభాషణములఁ గో, పమురీతులఁ దత్ప్రసన్న భావంబుల ను
త్తమమధ్యమాధమాఖ్యము, లమరఁగఁదెలియునది నాయకాంతర మెల్లన్.

క. తిపెసఁగఁ బ్రియము లాడును, గోపము వెలి దోఁపనీడు గొనకొని దయితుం
డేపాటి ప్రియముఁ జెప్ప మ, హోపప్రశమ బుఁ బొందు నుత్తమసతి దాన్.

ఉత్తమనాయక వచనము—

ఉ. వేయును నేల నాకు నరవిందవిలోచన నీదరస్థిత

శ్రీయును నీసుభాషితవిశేషము నీవిలస్ఫూర్తముల్

నీయసమానరూపమును నీమహనీయగుణంబు మన్యనో

నాయక యస్తదీయజననంబు ఫలంబులు గావె యిన్నియున్.

ఆనాయక కోపము—

చ. సులుకులఁ జెయ్యులం గమనభంగులఁ జూపుల నేవికారము

దలఁకొననీక పూర్వగతి దప్పక యున్నవధాటి నిర్ములం

బిలిచి నిజాంకపీఠమునఁ బెట్టి ముఖాబ్జముచూడ బాష్పధా

రలు దెలిపె స్తనోగతనిరంతరకోపముపెచ్చి శౌరికిన్.

ఆనాయక ప్రసన్నత—

శా. ఏతప్ప న్నును సేయ నిందువదనా యి తేల కోపంబు న

న్నేతన్మాత్రునిగాఁ దలచితఁటవే యేముట్టెద న్నీపదా

బ్జాతంబుచు నొకింత నమ్రుఁ డయినం బ్రాణేశ్వరు న్నేత్రసా

జాతాంభకుచకుంభసంఘటితభాస్వద్వక్షుఁ జేసెన్వెనన్.

—| మధ్యమనాయక |—

క. మునుకొని ప్రియమును నప్రియ

మును బెరయఁగఁ బల్లుఁ దెల్లముగఁ గోపము చూ

పును విభుని మ్రొక్కు గైకొని

యనుఁగై మఱి తేలు మధ్యమాంగన ప్రీతిన్.

మధ్యమనాయిక వచనము—

ఉ. అక్కట నీకుఁ గూర్తు నని యందఱుఁ బల్లఁగ నంతవట్టు నే
నిక్కఁగు చేయఁబూని యొకనిం గనువిచ్చియుఁ జూడ నిట్లు నా
మప్పున నీవెఱింగియుచు మానపు నీవెడత్రోవ లొక నే
చక్కఁగనైన నోరి నిను నైఁపఁజూచి కడు నొవ్వఁ జేయుదున్.

ఆనాయిక కోపము—

సీ. మోవి యదర బొమలు ముడిచడ నెట్టివి
కన్నులెసఁగ నొడలు గంఠమొదవ
నంగములు చెరువు ననుచిత్రోక్తులు వట్లుఁ
జెలువఁ బెర్చ నెట్లు నేయుఁ ద్రియుఁడు.

ఆనాయిక ప్రసన్నత—

క. మ్రొక్కఁగవచ్చినఁ గాల్లుఁజక్కఁగ జూచికొని ప్రియునొసలుఁ మీఁగాల్లుం
చ్చక్క కదిలిన మదిలో, మిక్కుట నుగుకోపశిఖి శమించె బ్రియకున్.

—1 ఆధమనాయిక 1—

క. పడిఁ గడవఁబలుకు నతఁ డవ, మఱిచేసిన నలుక దక్కు మఱి నూరక యా
నతుఁడైన దేఱి దతఁడు, ధతుఁ డగుటయుఁ గ్రిందుపడు నధమకాంతధర్మ.

ఆధమనాయిక వచనము—

క. పను త్రియుఁ జెప్పినఁ పై, కోనేరపు కూశవిద్య కుదురై ప్రేమల్
పొనముగఁ బట్టి సచ్చెచు, సూనాస్త్రినిచేత ననుచు నుదతి యదలెన్.

ఆనాయిక కోపము—

సీ. పోనని పోదు గనుఁగొన, నే నని కనుఁగొందుఁ గోప మెత్తినఁదగునిం
కేనతని నొల్లఁబుచ్చుని, పూనియ పైఁబడుదుఁ గూర్చి బుగ్గిఁకఁ జెలియా.

ఆనాయిక ప్రసన్నత—

సీ. కాంతుఁ డలుక దీర్చుఁ గాల్గవై న్నాలిన
గానివాని యనుచుఁ గాంత ప్రొబ్బుఁ
బాదు గిది పోవ వడిఁ బాటి పట్టు రా
కున్నఁ గాల్గమీఁద కోరగు వనిత.

చాతుర్వర్ణ్యగృహీణులు.

- క. చాతుర్వర్ణ్యోద్దితగృహీ, ణీతిలకంబులకుఁ గలుగు నేరుపులును ద
జ్జాతివిశేషగుణంబులు, నాతతముగఁ దెలియవలయు నవి యెట్లనినఁ.
- క. గరగరికయు గాంభీర్యము, సరసోత్తులు గలుగుఁ గాని సద్విజనతికిఁ
సురతకళానిపుణత్వము, దొరకొన దెప్పుడును సిగ్గు దొడవై యునికిఁ.
- క. చింకము చెలువును ధృతియుఁ గ, డంకయు మచ్చరము గలిగి డాసినచోమీ
నాంకునిదేవికి నెనయై, కొంకక విభుఁ గవయు రాచకోమలి గరిమఁ.
- క. బుడిబుడిమాటలతఱచు, న్వేడబుద్ధులు మలినమైన వేషముఁ గడుఁ జొ
ప్పడియుండుఁ గాని కోమటి, పడఁతికి నేరుపులు లేవు పతిఁ గవయు నెడఁ.
- క. కమ్మలుఁ గడియము గాజులు, నమ్మడుఁగులుఁ జుక్కబొట్టు నమరఁగ రతితం
త్రమ్ములఁ బస గలిగి ప్రమో, దమ్ము పతికిఁ జేయు శూద్ర తరుణి ధరిత్రిన్.

మన్వధమాహాత్మ్యము.

- సీ. శృంగారరాజ్యాభిషిక్తుఁ డుద్యతై శాచతురుండు మన్వధచక్రవర్తి
యతనిపట్టపుదేవి రతిదేవి పువ్వులరథము వాహనము సారథివసంతుఁ
డాయుధ మిక్షుశరాసన మమ్ములు కమ్మగ్రోవ్విరులు తెఱ్ఱెమ్ముమీను
కలకంఠ శుకశారికామధువ్రతములు సేనలు దళవాయి సీతకరుండు
కృతకపర్వతారామ దీర్ఘి కలయందు, విడిసి మలయసమీరుండువేగుఁజూడ
నాకవిభునైనఁ గైలాసనాథునైనఁ, జెలఁగి సాధించు మర్త్యులఁ జెప్పనేల.
- క. చూత మశోకంబును జల, జాతము నీలోత్పలము నెసఁగువిరవాదిం
జేత్రోజాతునిబాణము, లాతఁడు సాధించు వీన నఖిలజగంబుల్.
- క. కన్ను లశోకమునకు గుఱి, చన్నులు చూతమున కరుఁగసరసిజమునకుం
జెన్నుగే నురమది దిరిసెము, నున్నతమస్తకము యోని యుత్పలమునకుఁ.
- క. కూడుడిగించునశోకము, వాడించును మల్లెవిరి వివర్ణతచేయుం
జూడఁగఁజూతము తలఁపులు, జోడించును దమ్మి చంపిచూపుంగలువల్.
- క. వినుతవచనరచనంబుల, ఘనతరముగ నిట్లు నాయక ప్రకరణమిం
పున వివిధనాయికావర్ణనసహితంబగుచు నూతనస్థితిఁ దనరెఁ.
- శా. జానొంద నృకవర్షముల్ ఋతుశరజ్వాలేందులై యొప్పన
య్యానందాబ్ధమునందు మాఘమునఁ గృష్ణైకాదశీభౌమయు

క్తానామామృతవేళ నీకృతి యనంతార్థుండు సమ్యక్స
శ్రీనిండా ధ్రువపట్టణాధిపున కిచ్చె స్ఫుక్తిపూర్వంబుగన్.

క. తలఁచిన తలఁపు ఫలించును, జెలు లగుమరు శత్రులైన శ్రీనిండాగూడుం
గలికాలదురితములు దు,ప్పలఁ దూలును ధ్రువపురీశు భాసురకరుణన్.

గద్యము—ఇది శ్రీవాణీవరప్రసాదలబ్ధవాగ్విభవ త్రిక్షణామాత్యసంభవ సుక
విజనవిధేయ అనంతనామధేయ ప్రణీతం బైన రసాభరణంబునందు
సాధారణ నాయకచతుష్టయంబుల తెఱంగును జతుర్విధనా
యికా విశేషంబును దత్తఖసఖభేదంబులును నాయికా
ప్రకరణంబు నన్నది సర్వంబును
జతుర్థాశ్వాసము.